

Rékási Katalin

TROCKIJ MEXIKÓI ÉVEI

- doktori értekezés -

Budapest, 1992

TARTALOMJEGYZÉK

	oldal
BEVEZETÉS	i
I. TROCKIJ MEXIKÓBAN	7
II. KOMMUNISTÁK ÉS TROCKISTÁK MEXIKÓBAN	27
A mexikói kommunista mozgalom az 1920-as évek végétől az 1930-as évek végéig	27
A mexikói trockisták	39
Diego Rivera és a mexikói trockisták	48
III. LATIN-AMERIKA ÉS MEXIKÓ VALÓSÁGA FELÉ	53
Latin-Amerika problémái	53
A perui APRA	61
Szakszervezeti kérdések	68
A mexikói szakszervezetek	71
A Lombardo Toledano "fóbia"	74
A GPU Latin-Amerikában	79
A mexikói forradalom trockiji interpretációja	85
IV. TROCKIJ ÉS AZ ÉSZAK-AMERIKAI TROCKISTÁK	95
Önálló pártot ?	95
A Szovjetunióhoz való viszony	99
A vita folytatása a Szovjetunió védelméről	108

NEMZET ÉS FORRADALOM	112
Az ukrán kérdés	112
A finn ügy	117
"Nem vagyok trockista"	121
"Csillagpár"	129
ÖSSZEFOGLALÁS	134
IRODALOMJEGYZÉK	138

B E V E Z E T É S

Lev Davidovics Trockij (eredeti nevén Bronstein) a nemzetközi munkásmozgalom és az orosz forradalom történetének egyik legvitatottabb és legellentmondásosabb alakja. Élete és munkássága mind a mai napig heves viták tárgya.

Bárha életművéről egyre több tanulmány jelenik meg, kevés róla szóló átfogó és ugyanakkor tárgyilagos művet találhatunk. 1935. március 7-én a Szovjetunió Kommunista Pártjának Központi Bizottsága határozatot adott ki, amelynek értelmében Trockij minden művét kiselejtezték a Szovjetunió könyvtáraiból. Arcképét a forradalom és az azt követő időszak fényképeiből retusálták. Politikai rehabilitációja mind a mai napig nem történt meg.

Nyugaton sem sokkal jobb a helyzet. Mivel Trockij egész életét a kapitalizmus felszámolásának szentelte, nem véletlen tehát, hogy ezekben az országokban számtalan téves információ született és él róla. Bár műveit számos országban különböző fordításokban kiadták, ezeket többnyire késői követői rendezték sajtó alá, vagy fordították le.

Trockij századunk kiemelkedő alakja, Winston Churchill szavaival élve, korunk "emberevő óriása". Szellemi örökségének bizonyos részei nemcsak hívei számára jelentősek, hanem még azok számára is inspirálóak, akik vele szemben álló nézeteket képviseltek.

Trockij már az 1920-as évek végén élesen bírálta a Szovjetunió belüli kialakult elburokratizálódott államot. Harmadik és egyben utolsó száműzetésének idején tekintélyes mennyiségű írás foglalkozik a Szovjetunió elemzésével. Központi kérdés volt Trockij számára, hogy a világgal tudassa a koncepciók peremek létét és jellegét. Sztálinról írt jellemzése igaznak bizonyultak.

Végül, de nem utolsó sorban, ha Trockijról beszélünk, nem szabad elfeledkeznünk írói és orátori teljesítményéről sem. Nemcsak, mint elemző-történész és politikus bizonyult Trockij tehetségesnek; kortársai visszaemlékezéséből azt is tudjuk, milyen remek szónok is volt. Írásaiból, beszédei szövegéből humorát és remek stílusát is megismerhetjük.

Trockij élete végéig "világforradalmár" maradt. Kiállása, erkölcsi nagysága azokban is tiszteletet ébreszt, akik nem értenek vele egyet. Művei végre Magyarországon is kezdenek hozzáférhetővé válni, így pl. a könyvtárakban feloldották a zárolást, valamint számos fordítás is megjelent az elmúlt három esztendőben.^x Remélhetőleg a fordításokat több is követi, s ez

---

^x Pl. Az elárult forradalom; Életem; A száműzött Trockij - válogatás. Itt kell jeleznünk, hogy az értekezés végén adjuk meg a felhasznált irodalom összes könyvészeti adatát. A lapalji jegyzetek az ezen túli - pl. oldalszám - adatokat jelzik.

hozzájárulhat majd ahhoz, hogy G.B. Shaw szavaival élve, megszűnjön az az "értelmetlen félelem", ami vele és eszméivel szemben él.

Az értekezés keretei nem adnak elég lehetőséget arra, hogy a Trockij életművet teljes egészében értékelni és elemezni tudjuk, ezért csak egy periódussal kívánunk foglalkozni. Témánk Trockij életének utolsó három mexikói évét öleli fel. E periódus felé mindeddig meglehetősen kevés figyelem fordult, ahogy Latin-Amerikát és Mexikót illető írásai felé is.

Eltekintünk attól, hogy egy bevezető fejezetben egész életművét röviden bemutassuk. Egyetemi diplomamunkánkban^x ezt már megtettük, amikor témának Trockij életművét választottuk. E munka során merült fel az a gondolat, hogy legutolsó három évét érdemes lenne külön is vizsgálat tárgyává tenni, amikor kilép az európai milióból, s az Európán kívüli régió számára még ismeretlen közegében, Mexikóban él.

A kutatási terv kialakítása során az is megfogalmazódott bennünk: ennek -ti. a mexikói valósággal való érintkezésnek hatására vajon mennyire fordult érdeklődése Latin-Amerika és az ún. harmadik világ problémái felé.

---

^x A harmadik száműzetés. Adatok Trockij emigrációs éveire.

Mindezért talán érthető, értekezésünkben eltekintünk attól, hogy Trockij életéről, száműzetésének Mexikó előtti stációiról képet adjunk. E tekintetben diplomamunkánk folytatásaként a három utolsó évre figyelünk.^x

Megpróbáltunk minden Magyarországon rendelkezésre álló forrást felkutatni, valamint a külföldön elérhető Trockij műveket beszerezni. A dolgozatban be kívánjuk mutatni Trockij mexikói működését, tehát azt, mi foglalkoztatta őt ebben az időszakban, milyen volt a kapcsolata a trockista csoportokkal, elsősorban a földrajzi értelemben legközelebb álló pártokkal, a mexikói POI-vel (Partido Obrero Internacionalista) és az amerikai SWP-vel (Socialist Workers Party).

---

^x Trockij életéről több magyar nyelvű munkát is olvashatunk, ám ezekben mexikói éveiről alig történik említés. Vö.

Fencsik László: A mai trockisták

Léo Figuéres: Trockij és a trockizmus

Krausz Tamás: A száműzött Trockij

Kun Miklós előszava a Lev Davidovics Trockij:

Életem c. könyvéhez

Béládi László - Krausz Tamás:

Életrajzok a bolsevizmus történetéből

Trockijtól-Trockijról

Szerk: **Tölgyessy Imre, Doubravszky György**

Az értekezés gerincét Trockij latin-amerikai és mexikói ügyekről, valamint az SWP-n belül 1939. augusztusában bekövetkező vita képezi, amikor a német-szovjet megneemtámadási szerződés által felvetett kérdésekre próbálták az amerikai trockisták válaszolni. Trockij is élénken részt vett a vitában, amelynek fő kérdése a Szovjetunióhoz való viszony, a szovjet állam védelme volt.

Számos életrajzi feldolgozást felhasználtunk, amelyek közül elsősorban **Isaac Deutscher** háromkötetes írását emelnénk ki. Az életrajzi feldolgozások mellett főleg - angol nyelvű - forrásmunkák használatára törekedtünk, így a Trockij által írt könyvek, pamflettek, cikkek összegyűjtését és feldolgozását tűztük ki célul. Ebben fontos segítséget nyújtott **Louis Sinclair Trockij bibliográfiája**. A leghasználhatóbb kiadványnak a Pathfinder Press által publikált tizenkét kötetten és két kiegészítő kötetten rendelkező "**Writings of Leon Trotsky**" bizonyult, amelynek a második kiegészített kiadását használtuk. Ez Trockij száműzetésben írt műveit adja közre, azok közül is azokat, amelyeket külön, könyv formájában angolul nem publikáltak. Sajnos a gyűjtemény nem tartalmazza a Harvard egyetemen található Trockij archívum zárt részének anyagát, hiszen az összeállítás az 1970-es években készült, az archívum zárt része pedig csak 1980-tól vált hozzáférhetővé. Tudomásunk szerint nem létezik olyan kiadvány, amely nyomtatásban tenné közzé a Trockij archívum 1980-ig zárolt anyagát.

A **Bjulletyeny Oppozicii** című folyóirat hasonmás kiadását az Egyesült Államokban négy kötetben tették közzé, így ez is beszerezhető volt.

A többi folyóiratot: **Socialist Appeal** (folytatása **The Militant**); **The New International**, később **Fourth International**, majd **International Socialist Review**; - valamint a mexikói spanyol nyelvű lapokat - **Clave**; **El Bolchevique**; **Lucha Obrera**, csak közvetetten, forráspublikációk révén tudtuk felhasználni. A "Writings of Leon Trotsky" című gyűjteményes mű számos cikket közölt ezekből a folyóiratokból. Ugyanaz a Trockij-írás ugyanis többször jelent meg különböző folyóiratokban és különböző fordításokban. A Mexikói Nemzeti Könyvtár, mellyel ugyancsak felvettük a kapcsolatot, e folyóiratok írásainak megszerzésében nem tudott segíteni, a tőlük kapott Trockij-bibliográfia pedig meglepően hiányos és esetleges.

Az SWP-n belül kialakult 1939-40-es vita anyagát az "**In Defense of Marxism**" című angol nyelvű kötetben találtuk meg.

I. TROCKIJ MEXIKÓBAN

Mexikóban az 1930-as évek elején demokratikus fordulat következett be, amelynek eredményeként 1934-ben Lázaro Cárdenast választották elnökké. Cárdenas a nemzeti burzsoázia bal-szárnyának képviselője volt.^x

Trockijt eddigre Európa minden országából kiutasították, nem kaphatott vízumot sehova sem. Diego Rivera, a neves mexikói muralista festő közbenjárására 1936 legvégén Cárdenas elnök engedélyével végül is Trockij mexikói vízumot kapott.

Trockij mexikói befogadásának számos oka lehetett. Az egyik ok talán az erős mexikói imperializmus-ellenes magatartás lehetett, ami a kormányzatot is jellemezte. Cárdenas elnök másik indítéka az volt, hogy bebizonyítsa azon kritikusainak, akik kormányában a szocializmus rémét "fedezték" fel: Mexikó nem a Szovjetunió útját követi, a kormányát nem Sztálin irányítja.

---

^x **Wittman Tibor:** Latin-Amerika története, 372-374

Anderle Ádám: Munkásmozgalom Latin-Amerikában
1870-1959, 271.

Horváth Gyula: A földreform Mexikóban a forr. és a strukturális reformok időszakában (1910-40)
Kandidátusi értekezés (Kézirat), 158-169

Uő.: Trockij Mexikóban

Tájékoztató 1985/5, 50-51

Trockij és felesége 1937. január 9-én érkezett a mexikói Tampicóba, ahol George Novack, Max Shachtman és Frida Kahlo (Diego Rivera felesége) várták őket.

A Szovjetunióban eközben új koncepciós perre került sor, melyben Radek, Pjatakov, Muralov, Szokólnyikov stb. voltak a vádlottak és Visinszkij a vádló. A vád Trockijnak Hitlerrel és a japán császárral való szövetsége volt a Szovjetunió ellen. Ugyanakkor Trockij kisebbik fiát, Szergejt azzal vádolták meg, hogy apja parancsára munkásokat mérgezett meg. Válaszként erre édesanyja, Natalia nyílt levelet írt **"A világ lelkiismeretéhez"** címmel, amelyben elutasította a vádat, és kijelentette, Szergej fia soha sem foglalkozott politikával, mindig csak a tudományoknak élt.

Trockij e perekkel kapcsolatban azok antiszemita jellegét hangsúlyozta, ekkor azonban még saját hívei is, akik ezt túlzásnak vélték, ellene fordultak. Isaac Deutscher szerint Trockij archívumában 1937. január 28-i keltezéssel található anyag a zsidó kérdés felülvizsgálatáról. Ebben Trockij azt állította, hogy Hitler és Sztálin vezetése alatt nőtt az antiszemitizmus. Mivel a zsidók nem tudnak asszimilálódni, Trockij szerint egy saját terület, saját állam megalakítása lehetne a megoldás.^x

---

^x **Isaac Deutscher**: The Prophet Outcast. Trotsky: 1929-40, 368-369

L. Béládi László - Krausz Tamás: Életrajzok a bolsevizmus történetéből

Uő.: Sztálin. Történelmi vázlat, 159-192

Trockij a moszkvai perekkel szemben ellentárgyalást akart szervezni, ami 1937. márciusában létre is jött. Angol, amerikai, francia és csehszlovák bizottságokból létrehozta egy közös vizsgálóbizottságot (Joint Commission of Inquiry), melynek tagjai Alfred Rosmer, Otto Rühle, Wendelin Thomas, Carlo Tresca, Suzanne La Follette, Benjamin Stolberg, John R. Chamberlain, Edward A. Ross, Carleton Beals, Francisco Zamora voltak. A bizottság elnöke John Dewey, a védőügyvéd pedig John F. Finerty volt.* Rosmertől eltekintve a bizottság tagjai között nem voltak Trockijnak hívei, sőt többségük egyenesen politikai ellenfele volt. A vizsgálóbizottság április 10-én kezdte meg a meghallgatásokat. A tárgyalások egy hétig tartottak Mexikóvá-

---

* Otto Rühle - A Reichstag tagja, ő és Karl Liebknecht szavazott 1914-ben a háború ellen.

Wendelin Thomas - kommunista képviselő a Reichstagban.

Carlo Tresca - anarcho-szindikalista.

Suzanne La Follette-radikális, antimarxista amerikai író.

Benjamin Stolberg, John R. Chamberlain - újságírók.

Edward A. Ross - a Wisconsin egyetem professzora.

Carleton Beals-egyetemi tanár, kontinentálisan ismert közíró

Francisco Zamora - baloldali mexikói újságíró.

John Dewey - szovjetbarát filozófus, a tárgyalások idején

80 éves.

John F. Finerty-Sacco és Vanzetti ügyben is ő volt az ügyvéd

rosban.^x Angolul folytak, ami nyelvi nehézséget jelentett Trockij számára, ennek ellenére angolul védekezett. Trockij kijelentette, ha valamelyik vádpontban bűnösnek találják, akkor aláveti magát akár a GPU kihallgatásainak is. Pritt és Rosenmark angol ügyvédek pedig a perek vizsgálatára a Szovjetunióba utaztak, de Trockij szerint nem mutattak meg nekik minden iratot.

A tárgyalások közben Trockij beteg lett, magas láz és fejfájások gyötörték, valamint magas vérnyomástól szenvedett. Elégedetlen volt azzal is, ahogy fia a "Bjulletyeny"-t irányította, ezért a folyóiratot New Yorkba akarta hozatni. Lev Szedov szintén fejfájásokról és lázról panaszkodott ekkor. Válság következett be Trockij és felesége között is, mivel Natalia féltékeny lett Frida Kahlóra. ^{xx}

---

^x A tárgyalás teljes anyagát közli még "Not Guilty!"

The Case of Leon Trotsky.

Trockij védőbeszédét lásd még Leon Trotsky Speaks

(I Stake My Life), 277-294

^{xx} **Isaac Deutscher:** The Prophet Outcast, 378-386

"Not Guilty!"

The Case of Leon Trotsky.

A Szovjetunióban azonban újabb perek kezdődtek, ez alkalommal a Vörös Hadsereg vezetői ellen, a vád hazaárulás volt. A fő vádlott Tuhacsevszkij marsall volt. Gamarnyik öngyilkos lett, a többieket kivégezték. Itt ismét felmerült az a vád, hogy Trockij irányította az összeesküvést. Ezután a "huszonegyek perére" készültek, ahol a vádlottak Rikov, Buharin, Tomszkij (öngyilkos lett), Rakovszkij, Kresztinszkij, Jagoda, Rudzutak, Mezslaruk, Kosszior, Csubár stb. voltak. A terror az egész SzKP-n belül végigsöpört, majd rákerült a sor a német, lengyel, magyar, olasz és balkáni kommunistákra is. Senki sem érezhette biztonságban magát, Jagoda elfogatása után pedig a GPU-ban is "tisztogatás" kezdődött. Spanyolországban Andrés Nint is meggyilkolták.* Ignaz Reiss, Sztálin külföldi titkos ügynökeinek egyike Lev Szedovhoz menekült. Párizsból üzenetet küldött a szovjet Központi Bizottsághoz, melyben közölte, hogy szakít a sztálinizmussal. Nemsokkal ezután Lausanne közelében golyóütötte sebbel holtan találták. A svájci és a francia rendőrség kinyomozta, hogy a tettesek a **"Társaság a Párizsban élő orosz emigránsok hazatérésére"** (Society for the Repatriation of Russian Émigrés in Paris) tagjai voltak. E szervezetet a szovjet követség finanszírozta. Kiderült az is, hogy Lev Sze-

---

* A trockisták elleni szovjet titkos háborúról vö. pl.

George Orwell: Hódolat Katalóniának c. könyvével

dovot is régóta figyelték. Gyanúba keveredett Étienne^x is, de Lev Szedov nem akarta elhinni, hogy az a GPU ügynöke. Victor Serge-re gyanakodott, mivel ő el tudott jönni a Szovjetunióból. Ugyanakkor azok egyike, aki meggyilkolta Reisst, vízumot kért Mexikóba. Lev Szedov minderre figyelmeztette apját. Ezzel egyidőben Rudolf Klement^{xx} is hasonlóképpen írt Trockijnak a Lev Szedovra leselkedő veszélyről. Ám Trockij nem akarta, hogy fia elhagyja Franciaországot. Úgy gondolta, Mexikó veszélyesebb, mivel Mexikóvárosban ekkor plakátok jelentek meg, melyek azt állították, hogy Trockij Cárdenas elnök ellen összeesküvést sző.^{xxx}

1937. szeptemberében a Dewey bizottság meghozta határozatát, mely szerint az 1936. augusztusi és 1937. januári moszkvai perek hamis vádakra épültek, Trockij és fia, Lev Szedov ártatlanok.^{xxxx}

---

^x Étienne - Lev Szedov legközelebbi munkatársa. Eredeti nevén Mark Zborowski. Trockij és fia tökéletesen megbízott benne, bár a későbbiekben provokátornak bizonyult.

^{xx} Rudolf Klement - Trockij titkára volt. 1938-ban meggyilkolták.

^{xxx} **Isaac Deutscher:** The Prophet Outcast, 393

^{xxxx} Lásd "Not Guilty!"

The Case of Leon Trotsky

A határozatnak azonban nagyon csekély volt a hatása, mivel a világ közvéleményét ekkor már más események foglalták le. A "Bjulletyeny" is későn jelent meg, ezért Trockij elégedetlen volt a fiával. Lev Szedov beteg és elkéseredett volt ekkor. Elhalasztotta a vakbélműtétjét, és amikor Mexikóba írt, nem is említette meg betegségét. 1938. február 8-án azonban már nem lehetett a műtétet elhalasztania. Egy orosz emigránsok vezette magánklinikára került Martin néven. Étienne tanácsára választotta ezt, holott ezt kellett volna leginkább elkerülnie. Még aznap megoperálták, állapota javulni kezdett. Csak Étienne és Jeanne^x tudott róla, hogy itt tartózkodik, csak ők látogatták. Négy nap elteltével azonban hirtelen elvesztette az eszméletét, óriási fájdalmak gyötörték, még egy operációt hajtottak rajta végre. 1938. február 16-án, 32 évesen meghalt. A család követelte a vizsgálatot. Közben Mexikóban Diego Rivera észrevette, hogy figyelik a házát, ezért azt javasolta, Trockij költözzön Antonio Hidalgóhoz, annak Chapultepec Park-i házába.^{xx}

Ekkor kezdte el írni Trockij az **"Ő erkölcsük és a miénk"** című pamfletjét. Amikor megtudták, hogy Lev Szedov meghalt, feleségével együtt bezárkóztak a házukba.

---

^x Jeanne Molinier - Lev Szedov élettársa. Eredeti neve:
Jeanne Martin des Pallières

^{xx} **Isaac Deutscher:** The Prophet Outcast, 397-398

Trockij 1938. márciusában írta meg fia nekrológját, "**Lev Szedov a fiú, a barát, a harcos**" címmel. Ekkorra már az is majdnem bizonyos volt, hogy Szergej is halott annak ellenére, hogy semmiféle hivatalos információ nem volt róla.^x

Jeanne-nál maradt az archívum egy része. Trockij megkérte őt adja át, de ezt Jeanne megtagadta, később azonban sikerült visszaszerezni. Jeanne Szevát^{xx}, Trockij unokáját sem volt hajlandó Mexikóba küldeni. Trockij ezért bírósághoz fordult. Kétszer is neki ítélték a gyermeket, de Jeanne nem volt hajlandó odaadni, hanem Párizson kívül elrejtette. Végül 1939. októberében a Rosmer házaspár vitte a kis Szevát Coyoacánba.

Közben Párizsban Étienne-nek nem okozott nehézséget, hogy Lev Szedov helyét elfoglalja a trockista szervezetben. Ő volt Trockij legfontosabb levelezőpartnere, s őt keresték meg a sztálini terror elől menekültek is, akik Trockijjal kerestek kapcsolatot. Trockij megbízott benne, mivel Lev Szedov a legjobb barátjaként mutatta be őt. Egy idő után nélkülözhetetlen-

---

^x 1936-ban a börtönben azt akarták, hogy Szergej tagadja meg az apját. Mivel ezt nem volt hajlandó megtenni, ötévi kényszermunkára ítélték. Három hónapos éhségstrájkot folytatott, kapcsolatot tartott a trockistákkal. 1937. elején visszavitték Moszkvába, s ezután nincs több hír róla.

^{xx} Szeva - Trockij idősebb lányának, Zinának a fia. Ma is Mexikóban él.

né vált, akárcsak Lev Szedov. A háttérben azonban ellentéteket szított a trockista csoportok között.^x

1938. július 13-án Rudolf Klement titokzatos körülmények között eltűnt Párizsban. Két héttel később egy levél jelent meg Klement aláírásával, melyet New York-ban adtak fel. Ebben kijelentette Trockijjal való szakítását és Trockijt Hitlerrel való szövetséggel vádolta. Több trockista is hasonló levelet kapott, de azokat Perpignanban adták fel. Ezután viszont nem sokkal megtalálták Klement holttestét a Szajna vizében.^{xx} Trockijhoz pedig névtelen figyelmeztetés érkezett, amelynek írója arra figyelmeztette, hogy az ő meggyilkolása következik, s vagy Étienne vagy egy általa küldött spanyol fog Trockijnál jelentkezni, trockistának adva ki magát. Trockij nem hitt a levélnek, az volt a meggyőződése, hogy azt a GPU írta. ^{xxx}

Lev Szedov halála után zajlott le közvetlenül Buharinék pere, melyben megint csak Trockij volt a "fő összeesküvő", an-

---

^x Isaac Deutscher: The Prophet Outcast, 390-392

^{xx} ugyanott, 407

^{xxx} A névtelen levél írója Alexander Orlov, aki a GPU ügynöke volt, de a terror elől Japánba menekült. Deutscher 1950-ben derített fényt kilétére, amikor megtalálta a levelet az archívum nyitott részében.

nak ellenére, hogy Buharin és hívei valamikor éppen Trockij politikai ellenfelei voltak. A vád szerint már nemcsak Hitlerrel és a japán császárral "szövetkezett" Trockij, hanem a lengyel és angol titkosszolgálatokkal is, valamint Sztálin elleni merénylettel is vádolták. Azt állították, hogy ő a felelős Gorkij haláláért.^x

1938. nyarán Trockij a negyedik Internacionálé megalapításával volt elfoglalva. A IV. Internacionálé alakuló kongresszusa 1938. szeptember 3-án volt, Alfred Rosmer házában Périgny-ben. Mivel Trockij nem tudott jelen lenni, Étienne képviselte őt. Deutscher és még két lengyel a megalakítás ellen szavazott.^{xx} Ekkor írta Trockij az ún. **Átmeneti program-ot, azaz A kapitalizmus haláltusája és a IV. Internacionálé feladatai^{xxx}** című művét. Ebben Trockij azt állította, hogy az adott világpolitikai helyzetben és a proletáriátus vezetői körében egyaránt válság figyelhető meg. Az emberiség termelőerői stagnálnak, ezen még a találmányok sem segíthetnek. Csőd következett be szerinte mind a politikai, mind a gazdasági életben.

---

^x Isaac Deutscher: The Prophet Outcast, 410

^{xx} Deutscher maga volt a vitairat megfogalmazója. A szavazásnál 19:3 arányban szavaztak a IV. Internacionálé megalapítása mellett.
ugyanott, 421-422

^{xxx} lásd erről Fencsik László: A mai trockisták, 86-102

A háború elkerülhetetlen, akárcsak 1914-ben - írta Trockij. Ha nem lesz proletárforradalom, akkor ez katasztrófa lesz az emberiség számára - írta. A Komintern ellenforradalmi szerepet tölt be - hangsúlyozta, a Népfront pedig a fasizmus számára készíti elő az utat. Trockij szerint mindkettő az imperializmus utolsó lehetősége a proletárforradalommal szemben.^x

A kapitalizmus hanyatlása mellett - vélte, megfigyelhető a proletariátus vezetőinek helytelen politikája is. De mégis a kapitalizmus hanyatlása a meghatározó tényező - hangsúlyozta. Trockij szerint elfogadhatatlan az a "minimális program", ami a Komintern és a szociáldemokrata programokban található meg. Trockij a kapitalizmus megdöntését javasolta - tulajdonképpen folytatva a Komintern korábbi, 1934 előtti álláspontját.^{xx} A munkanélküliség és a magas árak a kapitalizmus abszurditásai - írta, ezzel szemben a IV. Internacionálé munkaalkalmakat, a bérek növekedését, munkaórák csökkenését, valamint becsületes életfeltételeket követel. Ebben az átmeneti időszakban még nagyobb szükség van a tömegszervezetekre, különösen a szakszervezetekre és a gyári bizottságokra. Fontos az iparban a munkásellenőrzés. A program szerint először a bankok és a pénzintézetek államosítása következik be, mivel csak az állami

---

^x **Leon Trotsky:** The Transitional Program for Socialist Revolution, 109-115

^{xx} Lásd. A Kommunista Internacionálé válogatott dokumentumai. Szerk.: Csonka Rózsa, Harsányi Iván, Székely Gábor, 171-412

bankok kínálhatnak magasabb kamatokat a betétekre és olcsóbb hitelt. Az államosítás programjának szerepelnie kell a napi propagandában, fogalmazta meg. Munkás-paraszt szövetséget kell létrehozni, a mezőgazdasági programban a földek állami tulajdonba vételét és a kollektivizálást kell követelni - írta Trockij -, de nem szabad a kisparasztokat a szövetkezetekbe való belépésre kényszeríteni, el kell ítélni a Szovjetunióban tapasztalt sztálinista módszereket. A munkásellenőrzés a hadiiparban még fontosabb, mint az ipar többi területén, itt elkerülhetetlen az államosítás. A reguláris hadseregek helyett viszont népi miliciákat és munkásmiliciákat kell létrehozni. Meg kell szüntetni a fajgyűlöletet. Lehetetlen azonban - írta Trockij -, előre megmondani a tömegek forradalmi megmozdításának minden fázisát. A szovjeteket akkor kell létrehozni, ha a tömegmozgalom a nyílt forradalmi szakaszba lépett. Ezzel létrejön a kettős hatalom, ami a fordulópontot jelenti az események menetében. Az elmaradott országokban (gyarmati, félgyarmati országok) szerinte kettősség figyelhető meg: az elmaradottság a legújabb technikával párosul. Ezeken a területeken a fő cél: az agrárforradalom és a nemzeti függetlenség kivívása. A fasiszta országokban a forradalmi programnak az osztályharc dialektikájára kell épülnie, fogalmazta meg meglehetősen nagy általánosságban.

A Szovjetunió "degenerált" munkásállam, mivel elbürokratizálódott, szögezte le elemzésében. Itt a legfontosabb fel-

dat - állította Trockij - , hogy a szakszervezeteket, a szovjeteket, a tervgazdaságot és a kollektivizálást megreformálják.

A IV. Internacionálét nem kell létrehozni mesterségesen, mert már létrejött, írta. Bár még kevesen vannak a tagjai között, ennek az az oka, hogy még csak nemrég jött létre. A IV. Internacionálé a demokratikus centralizmus alapján működik, teljes a szabadság a vitákban, de teljes az egység a cselekvésben.^x

A IV. Internacionálé meglehetősen nehéz feltételek közt látott munkához. A Szovjetunión kívül lévő trockista mozgalomban ugyanis folyamatosan beépültek a GPU ügynökei, a mozgalom pedig népszerűtlen lett a szervezett dolgozók előtt, akik számára Sztálin bírálata szovjetellenességnek tűnt.

Az egyetlen ország, ahol a trockizmus fontos szerepet töltött be, az Amerikai Egyesült Államok volt. Itt 1938. januárjában alakult meg a **Szocialista Munkáspárt** (Socialist Workers Party). Magazinjuk **"Az Új Internacionálé"** (The New International), hetilapjuk pedig a **"Szocialista Vonzás"** (Socialist

---

^x **Leon Trotsky:** The Transitional Program for Socialist Revolution, 152

Appeal) volt.^x A párt vezetői James P. Cannon, Max Shachtman és James Burnham voltak.

Trockij nem hitte, hogy a kapitalizmus a válság után is tovább élhet. Úgy látta, hogy Hitler megpróbál világhatalomra törni, ami nem fog sikerülni, mert létrejön az Európai Szocialista Egyesült Államok. Ekkor írta "**Karl Marx gondolatai**" című művét^{xx}, amelyben a kapitalizmus mindenfajta reformját elutasította. Az elkövetkezendő világforradalmat a IV. Internacionálé fogja vezetni - hirdette.

A radikális értelmiségi rétegek között az Amerikai Egyesült Államokban, különösen irodalmi körökben jöttek létre

---

^x 1940. április után a "The New International" a Shachtman féle szárny folyóirata lett. Az SWP új lapja a "Fourth International" majd a "International Socialist Review" volt. A "Socialist Appeal" folytatása a "The Militant".

^{xx} A "Writings of Leon Trotsky" második kiegészítő kötete szerint a mű Cannon archívumban található 1938. február 10-i keltezéssel.

trockista csoportok,^x ezek azonban hamar szembefordultak Trockijjal. 1937-1938 telén Eastman, Serge, Souvarine, Ciliga és mások például felvetették Trockij felelősségét a kronstadti lázadás elfojtásában 1921-ben. "Az Új Internacionálé" című lapban folyt a vita, erre válaszként írta meg Trockij az **"Ő erkölcsük és a miénk"** című már említett művét.

Azzal vádolták ugyanis Trockijt, hogy jezsuita elvet hirdet, vagyis, hogy "a cél szentesíti az eszközt" elvét alkalmazza. Ő azt válaszolta, hogy nem minden cél szentesíti az eszközt, s az eszközöket mindig a célnak kell meghatároznia. Ennek a kritikának persze lehetett alapja, mert Trockij bevallottan nem fogadott el semmiféle abszolút erkölcsi normát, úgy vélte, hogy a valláson kívül ezeknek nincs semmi jelentősége. Úgy gondolta, hogy az erkölcs a történelemben és az osztály-

---

^x E csoportok tagjai voltak pl. Edmund Wilson, Sidney Hook, James T. Farrell, Dwight MacDonald, Charles Malamud, Philip Raho, James Rorty, Harold Rosenberg, Clement Greenberg, Mary McCharty. Folyóiratuk a "Partisan Review"^o. André Breton 1938. februárjában Coyoacánba is ellátogatott Trockijhoz.

harcokban testesül meg, s nincs semmiféle örökérvényű jellege:

"A társadalmi ellentétek nélküli társadalom természetesen hazugságok és erőszak nélküli társadalom lesz, azonban nincs mód arra, hogy ezt a társadalmat forradalmi eszközök, azaz erőszak nélkül létrehozhassuk. A forradalom maga az osztálytársadalom terméke és így magán viseli ennek jegyeit. ""Az örök igazság"" szempontjából a forradalom valóban ""erkölcsstelen"". De ez csak azt jelenti, hogy az idealista-etikusok ellenforradalmiak, vagyis a kizsákmányolók szolgálatában állnak." x

Ebben az időszakban szakított Trockij Riverával is, mivel Rivera Cárdenas elnököt sztálinistának bélyegezte és az elnökválasztási kampány során a jobboldali Almazánt támogatta. Trockij ezért elhagyta Rivera házáat, ami komoly anyagi gondot és terhet jelentett számára. Kölcsönöket kellett felvennie ba-

---

x Lásd Their Morals and Ours. Az írás előképét a "Writings of Leon Trotsky" második kiegészítő kötetében találhatjuk meg "Petty-Bourgeois Democrats and Moralizers" címmel. Trockij e műve befejezetlen, s nem lehet tudni, hogy 1938-ban vagy 1939-ben írta. Their Morals and Ours, 30-31

rátaitól, sőt tárgyalásokat folytatott archívumának eladásáról.^x

1939. februárjában vagy márciusában végül is házat vett Coyoacánban. A házat éjjel-nappal őrizték, öt rendőr kívülről és nyolc-tíz belülről. Gyakran érkeztek ide látogatók Európából és Amerikából. Saját biztonsága érdekében kirándulni azonban csak felügyelet mellett mehetett. Trockijnak ezidőben a ritka kaktuszok gyűjtése lett a hobbija.

1940-ben Trockijnak bemutatták Jacques Mornard-t (eredeti nevén: Ramon Mercader), aki belga diplomata fiaként mutatkozott be. Mercader akkoriban közeli kapcsolatban állt a GPU-val. Trockijnak ebben az időszakban volt egy Sylvia Agelof nevű titkárnője, aki jól beszélt oroszul, franciául és spanyolul. A titkárnő szerelmes lett a jóképű Jacquesba, de azt ő sem értette, hogy egy állítólagos diplomata fia miért nem érdeklődik a politika iránt. Mornard Frank Jacson néven utazott Amerikába. Erre az volt a magyarázata, hogy nem akarta a katonai szolgálatot Belgiumban letölteni. Amerika után Mexikóba is követte Sylviát. Mindig elkísérte a titkárnőt Trockijhoz, de

---

^x Archívumát végül 1940. márciusában a Harvard Egyetem vásárolta meg 5.000 dollárért, ami Deutscher szerint a valódi értéket tekintve, nagyon olcsó volt.

Isaac Deutscher i.m., 446 (lábjegyzet)

soha sem ment be a házba, viszont azt elérte, hogy az örök megismerték és megszokták. Végül a házba is bejutott, de ekkor még csak felderítést végzett.

Május 24-én hajnalban Trockij házát megtámadták. Kb. kétszáz puskalövés dördült el. Az örököt megkötözték. A támadás kb. 20 percig tartott, de senki sem sérült meg. Pletykák indultak meg, még az is felmerült, Trockij maga szervezte a merényletet, hogy Sztálinra hárítsa a felelősséget. A támadás vezetője azonban, a híres kommunista festő, David Alfaro Siqueiros, Rivera egykori barátja volt.^x

Jacson cikket írt Burnham és Shachtman ellen, ami jó indok volt arra, hogy augusztus 17-én elmenjen Trockijhoz. Trockij, Deutscher szerint gyanút fogott, bár ez szerinte inkább csak megérzés lehetett. Kérte, hogy ne engedjék többé ezt az embert a közelébe. Augusztus 20-án azonban Jacson ismét meglátogatta Trockijt. Ürügyként azt hozta fel, hogy átírta a cikket és meg szeretné kérni Trockijt, nézze át. A cikk olvasása

---

^x A merénylettel kapcsolatban lásd General **L.A.S. Salazar**: *Murder in Mexico* (London, 1950) című művét, valamint a "Writings of Leon Trotsky" 1939-40 kötetében "Letter to the Mexican Attorney General" - 1940. május 27.; "Accusers or Accused?" - 1940. május 28.; "Representative Toledano Hurls a New Slander"-1940. június 2.; "Stalin Seeks My Death"-1940. június 8.; "GPU Tried to Cover Murder with Slander"-1940. június 25. stb.

közben Jacson azonban egy jégcsákánnyal kegyetlenül fejbevágta Trockijt, halálos sebet okozva. Trockij még egy napig élt és 1940. augusztus 21-én halt meg. Holttestét az Egyesült Államokba akarták vitetni, de még holtteste sem kaphatott vízumot. Ezért augusztus 27-én házának kertjében, Coyoacánban temették el.^x

Trockij persze már 1940. elejétől készült a halálra.^{xx} Ezt jelzi az 1940. február 24-én megírt végrendelet, amelyet 1940. március 3-án egy újabb követett. Ebben írta:

"Bármilyenek legyenek is halálom körülményei, a kommunista jövőben való megingathatatlan hitemben halok meg. Az ember és az emberiség jövőjébe vetett hit sokkal nagyobb erőt ad a helytállásra, mint bármelyik vallás adhatott volna."^{xxx}

---

^x **Isaac Deutscher:** i.m., 508-509

Ugyanerről lásd még **David King:** Trotsky. A Photographic Biography, 331

^{xx} **Isaac Deutscher:** i.m., 477-478

^{xxx} Trotsky's Diary in Exile, 141

A "száműzött próféta" - ahogy Isaac Deutscher nevezte a híres orosz - kálváriája végét ért. Utolsó szavaival "hű maradt önmagához" és a IV. Internacionálét éltette:

"Egy politikai merénylő támadása miatt közel vagyok a halálhoz ..... a szobámban ütött le rám. Küzdöttem vele ..... mi .... belépett ..... a francia statisztikáról beszélgettünk ..... megütött .... Kérem, mondja meg a barátainknak ..... biztos vagyok ..... a IV. Internacionálé győzelmében ....."^x

---

^x "Writings of Leon Trotsky" második kiegészítő kötet, 891

Lásd még Trockijtól - Trockijről, 178

II. KOMMUNISTÁK ÉS TROCKISTÁK MEXIKÓBAN

A mexikói kommunista mozgalom az 1920-as évek végétől az 1930-as évek végéig

A mexikói kommunista párt 1919-ben külföldi kommunisták szervezésének eredményeképpen alakult meg, az indiai bevándorló, M.N. Roy vezetésével.^x Taglétszáma a 20-as években néhány száz fős maradt, de az évtized második felében a kommunista Gálvez szervezte parasztszövetségekben perspektívikusan nagy erő rejlett.^{xx} Mexikó ezért is tűnt a Komintern szervezte antiimperialista kontinentális Liga-mozgalom lehetséges központjának, lapját is (El Machete) itt adta ki. Ám 1928-29-től a Komintern radikális váltása miatt a forradalom **közvetlen** jelzővé vált, s a mexikói kommunisták felkeléssel kísérleteztek a kormány ellen. Ez az oka annak, hogy a mexikói forradalmi kormány 1929-35 között betiltotta működését és maga is párt-szervezéshez látott.

---

^x **Rollie E. Poppino:** International Communism in Latin-America. A History of a Movement 1917-63, 62

^{xx} **Csonka Rózsa:** A parasztinternacionálé megalakulása. Ptk. 1965. 11. sz., 116-134

Lásd még Uő: Agrárproblémák és parasztmozgalmak és a Kommunista Internacionálé agrárpolitikája (1919-1929)

1929-ben a nemzeti burzsoázia megteremtette saját pártját, a **PNR**-t (Partido de Nacional Revolucionario = Forradalmi Nemzeti Párt). Ennek hatására a kormánybarát Morones-féle **CROM** (Confederación Regional Obrera Mexicana = Mexikói Munkás Regionális Szövetség) bomlásnak indult, s 1930-ban a nyomdász, a vasutas és a textiles föderáció kilépett belőle, s a **CGT**-hez (Confederación General de Trabajadores = Általános Munkás Szövetség) csatlakoztak. 1932-ben Lombardo Toledano^x is kilépett a **CROM**-ból és 1933 folyamán létrehozta a **CGOCM**-et (Confederación General de Obreros y Campesinos de Mexico - Mexikó Parasztjainak és Munkásainak Általános Szövetsége),^{xx} mely az ország legnagyobb szakszervezeti központjává vált.

A nagy világgazdasági válság idején a kommunisták nem kerestek kapcsolatot a **CROM**-ból kiváló szakszervezetekkel, hanem 1929 után önálló szakszervezeti központot alakítottak ki. 1929 folyamán az említett fegyveres kísérletek miatt a **PCM**-t ^{xxx} törvényen kívül helyezték. Mexikó pedig még a diplomáciai kapcsolatokat is megszakította a Szovjetunióval. Ebben az időszakban, elhagyva a korábbi, 20-as évekbeli, széles, szövetsé-

---

^x **Horváth Gyula:** Kandidátusi ért., 153-158

^{xx} **Victor Alba:** Politics and the Labor Movement in Latin-America, 312

A kérdés előzményéről lásd **Aderle Ádám:** A munkásmozgalom Latin-Amerikában 1870-1959 című könyvét, 270-272

^{xxx} **PCM** = Partido Comunista de México - a mexikói Kommunista párt neve

gi politikáját, mely révén erős parasztszervezetei (ligák) alakultak, a PCM arra az álláspontra jutott, hogy a parasztság nem forradalmi erő, s ez a munkás-paraszt blokk felbomlásához vezetett.^x

A kormányok kommunistaellenessége persze a világválság körülményei közepette nem hozta meg a konszolidációt, ezért a nemzeti burzsoázia haladó erői Lázaro Cárdenast indították a választásokon, aki nagy fölénnyel győzött 1934-ben, a forradalom továbbvitelét ígérve.

Cárdenas elnökké választásával megerősödtek azok az erők, amelyek a mexikói forradalom továbbvitelét sürgették. Cárdenas újból engedélyezte a PCM legális működését. A kommunisták ennek ellenére támadták Cárdenas politikáját (pl. a kormány hatéves tervét), mert az elnök nagy ívű szövetségi politikája^{xx} nem hagyott teret a Komintern népfrentpolitikája számára.

A helyzet feszült volt Mexikóban. 1935. júniusában a jobboldali földbirtokosok támogatásával Calles puccsot szervezett Cárdenas ellen. Ám e helyzetben a Lombardo Toledano Munkásvédelmi Nemzeti Bizottságot hozott létre és az elnök mellé állt. Ezután Cárdenas Callest és híveit száműzte az országból.

A PCM e kiélezett politikai helyzetben változtatott politikáján. A Komintern VII. kongresszusán a PCM felvetette azt a

---

^x Csonka Rózsa: Agrárproblémák, 199-200

^{xx} Horváth Gyula: Kandidátusi ért., 189-195

gondolatot, hogy esetleg részt vennének a PNR munkájában. Az ilyen "népfrontpolitikát" a Lombardo Toledano vezette szakszervezeti központ is támogatta. Ezen túl Lombardo Toledano javaslatot tett egy egységes szakszervezet létrehozására, ami 1936. február végén létre is jött **CTM** (Confederación de Trabajadores de México = Mexikói Munkások Szövetsége) néven. Taglétszáma gyorsan egymillió fölé emelkedett.

Trockij megjelenése Mexikóban többféle módon is befolyásolta a kommunista mozgalmat. Mindenekelőtt szakadás jött létre a kommunista pártban. Az egyik oldalra a PCM és szövetségese a CTM, a másik oldalra néhány volt kommunista párttag és anti-sztálinista marxista került. Valószínűnek látszik az is, hogy a párton belüli "tisztogatások" - amelyek csak néhány hónappal előzték meg Trockij halálát - is az ő megjelenésével függtek össze. A mexikói kommunisták ugyanis azzal vádolták Trockijt, hogy megosztja a hazai proletariátust, a reakcióerőit támogatja az országon belül és kívül, ezért - úgymond -

"A Kommunista Pártnak a harc folyamán ragaszkodnia kell a CTM-mel való szövetséghez a munkásosztály teljes egységének érdekében, a kicsiny ""IV. Internacionálé"" csoport politikai likvidálásáért és Trockij ellen." x

---

x Lásd The Communist 1937. december 11. in:

Donald L. Herman: The Comintern in Mexico, 131

Mexikóban ugyanis a kommunisták a Komintern népfrontpolitikájának olyan, a kommunista mozgalmon belül is erősen szektás változatát fogadták el, ami proletárhegemóniát jelentett volna, vagyis úgy gondolták, hogy proletárvédelmi bizottságoknak kellene a hatalom megszerzésére törniük. A kommunisták ugyanakkor nem akartak nyíltan szembefordulni Cárdenas elnökkel sem, ezért nem azonnali "népi forradalmi kormányt" hirdettek. Magatartásuk azonban ambivalens volt, ugyanis mindeközben nem akartak radikálisan fellépni, mert ez nehezítette volna Cárdenas helyzetét. Ugyanakkor tömegpárttá akartak válni anélkül, hogy a nemzeti burzsoázia függvényévé lennének. A tagtoborzást úgy képzelték el, hogy egy erős irányító mag gyűléseket, kirándulásokat, fesztiválokat stb. szervezne olyan munkások számára, akik nem tagjai semmilyen pártnak vagy pedig a Cárdenas-féle PNR-ban vannak.^x

A szakszervezeti mozgalom legjelentősebb ereje viszont 1936-37-ben már a Vincente Lombardo Toledano vezette CTM volt. A kommunisták egészen 1937. júniusáig szorosán együttműködtek vele, amikor is a népfronttól elfordulva önálló szakszervezetet akartak létrehozni. Ezzel egyidőben azonban Lombardo Tole-

---

^x **M.M.Fuentes y O.R.Araujo:** El Partido Comunista Mexicano, 201

Horváth Gyula: Kandidátusi ért., 210

dano és Cárdenas közeledtek egymáshoz, egyetlen, egységes szakszervezeti központ megteremtését célozva meg.^x

A kommunisták politikai tevékenysége lényegében eredménytelennek bizonyult, 1938-ra már szűk szektává zsugorodott a PCM, mely a Komintern instrukcióit hajtotta végre kritikátlanul. A Lombardo Toledano vezette CTM viszont egyre erősödött.^{xx}

Trockij jelenléte elemzések és ellenséges cikkek áradatát indította el Mexikóban. Így 1938. májusában pl. az "**El Comunista**" című elméleti folyóiratban a következő jelent meg:

"..... a kommunisták feladata, hogy a mexikói nép minden ellenségét leleplezzék, úgy mint a nemzetközi fasizmus ügynökeit, még akkor is, ha Trockijnak és Buharinnak hívják őket" ^{xxx}

---

^x **Horváth Gyula:** Kandidátusi ért., 228-231

Horváth Gyula: A mexikói munkásmozg. a forr. és a strukturális reformok alatt (1910-1940), 56-65

^{xx} **M.M.Fuentes y O.R.Araujo:** El Partido Comunista Mexicano, 207

Victor Alba: Politics and the Labor Movement in Latin-America, 314-315

^{xxx} El Comunista 1938. május 10-11. in.: **M.M. Fuentes y O.R. Araujo:** El Partido Comunista Mexicano, 208-209

Ettől kezdve a PCM ideológiai harcának céljaként Trockij és az antisztálinista mozgalom elleni harcot jelölte meg. Az **"El Machete"** 1937. január 16-i számában ezt olvashatjuk:

"Ha Cárdenas, mint mondja, a mexikói nép és a munkásosztály egységét óhajtja, hogyan engedélyezhette a Mexikóba való belépését egy olyan embernek, aki a népi egységfront ellen küzd a világon mindenütt, akinek hívei meg akarják osztani és le akarják járatni a munkásmozgalmat. Ebben az esetben szigorúan bírálunk kell a kormány politikai vonalát." x

Ebből az idézetből jól látszik, hogy Trockij mexikói jelenlétét a PCM önmaga elleni támadásnak fogta fel. Az anti-trockista kampány, feltehetőleg kommunista befolyás hatására a szakszervezetekben is megkezdődött.

1937. februárjában a kommunisták a kormányt is támadták Trockij jelenléte miatt. A közoktatásügyi szakszervezet, noha a CTM tagszervezete volt, erős kommunista befolyás alatt állt. E szakszervezet vezetője, Manuel German Parra 1940. február 4-én pl. cikket írt a **"La Voz de México"**-ba "A trockizmus fel-

---

x **M.M.Fuentes y O.R.Araujo:** El Partido Comunista Mexicano,

számlása a STERM kongresszusán" ^x címmel:

"A PCM fő feladatainak egyike a STERM első, rendkívüli kongresszusán az, hogy azonnal és radikálisan likvidálja a trockista befolyást a tanárok között. Ez a feladat annál is fontosabb és szükségesebb, mert a trockizmus mexikói havi orgánuma .... a **Clave** a múlt havi számában olyan vezércikket publikált, amelyet a coyoacáni öregúr inspirált." ^{xx}

Ugyanebben a számban közölték le German Parra kiáltványát is saját szakszervezetének tagjaihoz. Ennek 5. és 6. pontja ugyancsak Trockij elleni kirohanás volt:

"5. Meg kell világítani, hogyan küzdenek a trockisták az imperialisták közötti háború ellen az imperialistákat szolgálva kémekkel, provokátorokkal és szabotőrökkel a Szovjetunió ellen.

6. Jelezni kell nemzeti és nemzetközi példákkal magától Trockijtól Diego Riveráig, hogy a trockiz-

---

^x STERM - mexikói pedagógus szakszervezet

^{xx} **M.M.Fuentes** y **O.R.Araujo**: El Partido Comunista Mexicano,

mus Mexikóban éppúgy, mint a Szovjetunióban, Spanyolországban, Franciaországban és az USA-ban egy szemétdomb, ahol összegyűlik a világ munkásmozgalmának összes szemete, s amely az ország nemzetellenes érdekeit szolgálja." x

A mexikói Kommunista Párt vezetői hasonló stílusban írták cikkeiket. A Trockij-kritika tehát nem eszmék vagy stratégiák vitája volt, hanem Trockij személye elleni durva támadás, amit nyilvánvalóan a Komintern diktált. Ezt jól illusztrálja egy másik kommunista vezető, Miguel A. Velasco cikke is:

"A trockizmus elleni harc nem azt jelenti, hogy új vitát nyitunk a szocializmus és a forradalom problémáiról. Ez a vita tizenkét éve lezárult az SzKP XV. kongresszusán.

A trockizmus már nem jelent munkásosztályon belüli politikai áramlatot. Átalakult egy eszmék nélküli cinikus bandává, akik külföldi államok kémszervezeteinek utasításai alapján dolgoznak.

---

x ugyanott, 209

Pártunk nem akart igazi tömegkampányt szervezni ..., hogy részletesen megmagyarázza Trockij ellenforradalmi tevékenységét Mexikóban. Pártunk nem szentelt elég figyelmet a sötét trockisták munkájának, akik így könnyen el tudták terjeszteni trockista nézeteiket .....

Mindez azt mutatja, hogy a Kommunista Pártban nem voltunk és nem vagyunk eléggé tudatában a trockizmus veszélyének.

A trockizmus nem veszélyes, mert nem jelent igazi erőt, mert nincs hatása a népesség jelentős rétegeiben. Mexikó munkásmozgalma éppúgy, mint a világ munkásmozgalma elutasítja a trockizmust. A trockisták lejáratották magukat a nép szemében. Országunkban csupán politikai degeneráltak kicsiny csoportja, mint pl. Diego Rivera, ... provokátorok zshivány bandája." x

Velasco ebben az írásban Sztálin érveit felhasználva, Trockijt és csoportját a "zinovjevista zshiványbanda" részeként kezelte.

---

x ugyanott, 210

A cikk címe: (Espías y provocadores 1939, México, 5.)

Ez a parlagi Trockij-ellenes kampány azonban a PCM-n belül is ellentéteket szült. Ezért 1939 végén és 1940 elején megkezdődött a "nem-proletár elemek", pl. a volt főtitkár, Hernan Laborde és mások kizárása.

A PCM 1939. november 26-i rendkívüli kongresszusát összehívó kiáltványban röviden foglalkoztak a háború kérdésével. A Komintern álláspontját ismételve úgy vélték, hogy imperialisták közti háborúról van szó. Támogatták a német-szovjet megneemtámadási szerződést, valamint Nyugat-Ukrajna és Nyugat-Bjelorusszia elfoglalását:

" ..... 13 millió emberi lény szabadult fel, akik ma bekapcsolódtak a szovjet népek nagy szocialista testvériségébe, " x érveltek.

Az imperialisták - vélték a mexikói kommunisták akkor, az egész világra, így Mexikóra is ki akarják terjeszteni a háborút. Az életszinvonal romlásával erősödik a reakció, mely fegyveresen szétzúzhatja a forradalmi rendszert Mexikóban. A

---

x ugyanott, 335

Ugyanerről lásd még Trockij véleményét 1939. július 30-án a Bjulletyeny Oppozicii ill. a Socialist Appeal című folyóiratokban. Trockij 23 millió lengyel szolgává tételéről, valamint 8 millió ukrán és fehér orosz egyesítéséről írt.

nemzetközi események egy új antikommunista offenzívát indítottak az egész világon - jelentették ki:

"Mussolini, a pápa, Chamberlain és Daladier, Trockij és Leon Blum, azaz a nemzetközi reakció minden ereje új Szent Szövetségben egyesült a kommunizmus ellen; őket segítik a különböző országokban lévő ügynökeik: pl. Diego Rivera, ..." x

Trockij azzal a feltétellel kapott vízumot és ezzel együtt menedékjogot Mexikóba, ha Mexikó belső ügyeibe nem avatkozik be. Az alatt a három év alatt, amíg Mexikóban élt, Trockij tartotta is magát ehhez^{xx}, mivel kiutasítástól tartott.

Csak 1938 végétől, az akkor indult "Clave"-ban kezdett el ilyen témákban publikálni, de ezeket is legtöbbször álnéven tette.

---

x ugyanott, 336

xx Lásd " Writings of Leon Trotsky" 9. kötet - Statements in Tampico 1937. Január 9, 85-88
No Participation in Mexican Politics - 1937. február 4.
ugyanott, 196-197

A mexikói trockisták

A mexikói trockista mozgalom több szempontból is jelentős szereppel bírt a trockisták nemzetközi szervezetében. Mexikó volt az a latin-amerikai ország, ahol Trockij élt és közeli kapcsolatot tartott fenn követőivel. Tagjai közt pedig megtalálható volt a nagy muralista festő, Diego Rivera. A mozgalommal szimpatizáltak olyan kiemelkedő mexikói értelmiségiek is, mint pl. José Revueltas és Carlos Chávez. A latin-amerikai trockista csoportok közül a mexikói volt az, ahol az USA trockista mozgalmán keresztül a IV. Internacionálé közvetlen befolyással rendelkezett.

A mexikói trockista párt alapítása is az USA trockistáinak segítségével történt, Russell Blackwell aktív irányításával, aki az 1920-as évektől Mexikóban élt. Az amerikai Kommunista Párt tagjaként már korábban szimpatizált Trockijjal Sztálin elleni küzdelmében, Mexikóban pedig a Rosalio Negrete nevet vette fel. Blackwell csoportjába tartozott egyebek mellett Manuel Rodriguez és felesége, José Revueltas, valamint Pedro Maria Anaya Ibarra. Blackwellt hamarosan kizárták az észak-amerikai Kommunista Pártból és veszélyes radikálisként kiutasították Mexikóból is. A csoport, amelyet ő alapított, azonban már nélküle is folytatta a munkáját. 1933 folyamán számos stencilezett bulletinjük volt, pl. az "Oposición" (Ellenzék) vagy az "Izquierda" (Baloldal).

Manuel Rodríguezt már trockizmus vádjával zárták ki a PCM-ből, s ettől kezdve nyíltan is trockistának vallotta magát. A PCM-ből kizárt tagok közül többen csatlakoztak csoportjához.

Egy másik csoport, amelyik szintén igen fontos szerepet játszott a mexikói trockista mozgalom létrejöttében, az ún. **Fernández - Galicia csoport** volt. Luciano Galicia és Octavio Fernández tanárok voltak. Galicia, Fernández és Benjamin Álvarez 1933-ban csatlakozott a mexikói Kommunista Párthoz, azonban már 1934. márciusában úgy döntöttek, hogy kilépnek és saját szervezetet hoznak létre. Ezután csatlakoztak a Rodríguez-féle csoporthoz, majd a **Liga Comunista Internacionalista**-hoz. Folyóiratot adtak ki "**Nueva Internacional**" (Új Internacionálé) címmel. Az első év e folyóirat szerkesztésével telt el.

Viszonyuk a kommunistákkal és a kormánnyal egyaránt feszült volt. Éppen a mozgalom születésével egyidőben a kormány ugyanis kemény csapást mért a szélsőbaloldali mozgalmakra, ennek eredményeként négy trockista vezetőt 1934. szeptemberében száműztek a Marias-szigetekre (Islas Marias).

Nem egészen egy év leforgása alatt a Liga több kis csoportra bomlott, ahol ideológiai és taktikai kérdésekről meglehetősen öncélú vitákat folytattak. A viták kulcskérdése az ún. "francia fordulat" volt, vagyis az a kérdés, hogy a tagok épüljenek be a szocialista pártokba és azok egyik frakciójaként toborozzanak híveket a trockizmus számára. A másik pont

az volt, hogy elfogadják-e a Lombardo Toledanóval való együttműködést. Rodriguez a "francia fordulat" és Lombardo Toledanóval való szövetség mellett érvelt, míg Galicia és Fernández ellene voltak. Így a Liga három részre szakadt. Az egyik csoportot Galicia és Fernández, a másikat Rodriguez, a harmadikat S. De Anda^x vezette.

A szakadás 1935. augusztus 1-ig tartott, amikor is Rodriguez és Ibarra megegyezést írt alá az egyesülésről Fernándezzel. Az ellentétek azonban továbbra sem szűntek meg.^{xx}

Bizonyos fokú egyesülés 1936 közepére következett be. Rodriguez teljesen kivált, Galicia és Fernández köre újraegyesült a régi néven. A Ligát Politikai Bizottság vezette, amelynek tagjai Luciano Galicia, Octavio Fernández, Félix Ibarra és Diego Rivera voltak. Újságjuk neve: **IV. Internacional** volt. Ebben az időszakban bizonyos befolyással bírtak a mexikói munkásmozgalomra.

Közben Trockij is megérkezett Mexikóba. Letelepedésének ötlete Rodrigueztól származott, aki ekkor Francisco Mujica számára dolgozott. A vízumot végül Diego Rivera közbenjárására

---

^x S. De Anda Galicia és Fernández módszereit sztálinistának bélyegezte.

^{xx} Galicia és S. De Anda ebben az időszakban nem tartotta trockistának Rodriguezt és Fernándezt, valamint ellenezték Diego Rivera jelenlétét is a mozgalomban.

kapta meg. A feltétel, mint említettük, az volt, hogy Trockij semmilyen módon nem vehet részt a mexikói belpolitikában. A "IV. Internacional" 1937. februári számában Trockij ezt írta a vele szimpatizálókról:

"A legkisebb felelősséget sem vállalhatom a cselekedeteikért .....; kapcsolatunk személyes jellegű és baráti, nem pedig politikai."^x

Trockijnak a nyilatkozata a Ligán belül bizonyos feszültségeket okozott. Trockij azonban mégis többször beavatkozott a párt életébe. Egyik alkalommal akkor, amikor a **Sindicato Único de la Construcción**-ban (építőmunkások szakszervezete) a trockisták elvesztették az irányítást, a másik alkalommal pedig, amikor Trockij Galiciát hibáztatta azért, hogy az a szabotázsakciókról elismerően írt, éppen akkor, amikor Trockijt szabotázzsal vádolták a Szovjetunióban.

Az 1940. május 24-i Trockij elleni első mexikói merénylettel kapcsolatban Trockij azt állította, hogy azt a GPU utasítására a mexikói Kommunista Párt tagjai követték el. Ez, - habár valószínűleg igaza volt - ugyancsak beavatkozás volt Mexikó belügyeibe.^{xx}

---

^x R.J. Alexander: Trotskyism in Latin America, 188

^{xx} Az erről írt Trockij könyv, "Los Gangsters de Stalin", csak Trockij halála után jelent meg.

A mexikói trockisták egyik fontos feladata volt Trockij védelmének megszervezése, hiszen attól kezdve, hogy Mexikóba érkezett, állandóan attól kellett tartani, Sztálin ügynökei megpróbálják meggyilkolni. Az őrség megszervezését Octavio Fernándezre bízta. Az őrk a Liga tagjaiból kerültek ki. 1937 végén újabb szakadás következett be a Ligában, s ezért úgy döntöttek, Trockij védelmét néhány német és amerikai követője fogja biztosítani, bár maradtak mexikói őrei is. A Trockij ellen elkövetett két merénylet napján, tehát május 24-én és augusztus 20-án viszont egyetlen mexikói őr sem volt szolgálatban. Fernández szerint erre azért fontos utalni, mert ha a támadások idején mexikóiak lettek volna szolgálatban, akkor a merényletek sikertelenek lettek volna.^x Ennek az állításnak a megítélése azonban lehetetlen.

Trockij megérkezése után alig egy évvel újabb szakadás következett be a mexikói Ligában. A szakadás oka részben személyi ellentétekre vezethető vissza Galicia és Fernández között. A másik ok az volt, hogy Galicia szabotázsakciókat és más erőszakos cselekményeket támogatott, valamint helyeselte a trockista többséggel rendelkező szakszervezetek leválasztását a mexikói munkásközponttól. Trockij e vitában Galicia ellen foglalt állást.

Trockij azonban nem volt abban a helyzetben, hogy ezeket az ellentéteket eloszlassa, ezért az amerikai trockisták se-

---

^x lásd R.J. Alexander: i.m., 189-190

gítségét kérte. 1938 elején az SWP James Cannont, Max Shachtmant és Vincent R. Dunnet küldte Mexikóba. Ezek mindkét csoporttal megbeszéléseket folytattak, de a rendelkezésükre álló rövid idő alatt nem jártak eredménnyel, ezért úgy határoztak, hogy egy SWP tagot hosszabb időre Mexikóba küldenek. A választás Charles Curtissre esett, aki az SWP Los Angeles-i tagja volt és 1933-34-ben Mexikóban tartózkodott, így a trockista vezetők többségét jól ismerte.

Néhány hónapi mexikói munka után Curtiss eredményeikről számolhatott be. Megegyezett a Galicia csoporttal, hogy felszámolják a kettős szakszervezetet és az építők munkások szakszervezete a CTM-hez fog tartozni. Curtiss szerint a Galicia-csoport főleg munkásokból állt, míg a Fernández-féle csoport tanárokból és diákokból. Curtiss egyetértett az építők munkások szakszervezet beolvadásával a CTM-be. Curtiss arról is beszámolt, hogy a Casa del Pueblo (a pék szakszervezet) vezetői az ismert trockistákat ki akarták zárni. Curtiss egy hathónapos programot javasolt arra, hogy a mexikói trockista szekciót újjászervezzék. Fontosnak tartotta az új szervezetben a munkásvezetést, a vidéki szervezeteket, a szervezet tagjainak képzését és végül egy ifjúsági szervezet létrehozását.

1938. szeptemberében a IV. Internacionálé alakuló kongresszusán is foglalkoztak a mexikói szekció problémáival. Külön határozatot hoztak Mexikó ügyében, amely felkérte Curtist, hogy "folytassa erőfeszítéseit a IV. Internacionálé me-

xikói szekciójának újjászervezésére a IV. Internacionálé Altitkárságának közvetlen ellenőrzése alatt". A határozat felhatalmazta Curtisst, hogy Galiciát és Fernándezt visszavegye a tagok sorába, de legalább egy évig nem foglalhattak el vezető pozíciót, és újólag kihangsúlyozta, hogy a Végrehajtó Bizottságnak "komoly és tapasztalt munkásokból kell állnia". Diego Rivera ügyében pedig úgy döntöttek, hogy mivel már sok problémát okozott a szervezetnek, ezért Rivera ne az újjászervezett szekcióhoz, hanem közvetlenül a Nemzetközi Altitkárság alá tartozzon.^x

A párton belüli küzdelmek során Galicia levelet írt Trocki-jnak. Ebben visszautasította azokat a vádakát, amelyek azt állították, ő a felelős a kettős szakszervezeti politikáért, tiltakozott a IV. Internacionálé Pánamerikai és Csendes-óceáni Bizottságának határozata ellen. Trocki-jt vádolta az ellentétekért.^{xx}

Az új szekciót végül 1939. januárjában állították fel. Az újjáalakult mexikói **Internacionalista Kommunista Liga** (Liga

---

^x Socialist Workers Party, The Founding Conference of the Fourth International (World Party of the Socialist Revolution), Program and Resolutions (1939) in. **R.J. Alexander: Trotskyism in Latin America, 191-192**

^{xx} Galicia a levelet 1938. december 20-án írta. A levelet közli: **R.J. Alexander: i. m., 192**

Communista Internacionalista) levelet írt a Pánamerikai Bizottságnak, amelyben hivatalos elismerésüket kérték. A levél arról tájékoztatót, hogy tárgyalások folytak a Fernández-Galicia csoportok, valamint Charles Curtiss között. A levél leszögezte, hogy az újraegyesülés lehetetlen.

Ezután Charles Curtiss gyűlést hívott össze 1939. január 31-ére. Mindenkinek, aki el akart menni, alá kellett egy nyilatkozatot írnia, mely **"A IV. Internacionálé pártmunkásaihoz"** címmel íródott. Ez a határozat azt igényelte, hogy aki csatlakozni akar a mexikói szekcióhoz, annak alá kell vetnie magát a IV. Internacionálé és a Pánamerikai Bizottság határozatainak, pl. el kellett fogadniuk Galicia és P. González kizárását. Csak aktív tagok vehettek részt a gyűlésen és aláírással kellett megerősíteni csatlakozási szándékukat.

A gyűlésen tizenkét mexikói és Curtiss volt jelen^x, azok, akik nem tudtak eljönni, jelezték belépési szándékukat. A napirendi pontok az alábbiak voltak: a szervezet feladatainak megvitatása, bizottságok megválasztása, a gyűlések időpontjának meghatározása, a "főhadiszállás" felállítása, valamint az oktató munka megszervezése. Pártfőtitkárnak Félix Ibarrát választották, a szervezet titkára P. Toriz lett, a gazdasági titkár pedig S. Langarica.

---

^x lásd R.J. Alexander: i. m., 192

Curtiss gyűlésre hívó leveléből az is kiderült, hogy a rivális Galicia csoport létszáma ugyanakkora, mint a Curtiss-féléé, ezek többnyire munkások, s ezért volt fontos a megnyerésük a IV. Internacionálé számára.

Curtissnek azonban nemcsak a mexikói szervezet újrafelállítására volt a feladata, hanem egy új elméleti folyóirat elindítása is. Ennek címe **"Clave"** (Kulcs) lett, s Octavio Fernández szerint (aki a folyóirat vezetője volt) magának Trockijnak a számára indították el. A Clave-ben számos cikk azonban nem Trockij nevéhez fűződik. A lap fő célja az volt, hogy lehetőséget biztosított Trockij számára spanyol nyelvű cikkek megjelentetésére is, bár ezeket a cikkeket számos egyéb nyelvre is lefordították. A folyóiratban Trockij a világ eseményeit elemezte, s jó búvóhelyül is szolgált, nem vádolhatták azzal, hogy beleszól Mexikó belügyeibe. E lap jelentősége ezért éppen az, hogy Trockij és a trockisták nézeteinek terjesztését szolgálta Mexikóban.

A Clave tizenöt száma közül, melyek Trockij életében jelentek meg, mindegyik tartalmazott egy-egy Trockij cikket. A Clave szerkesztői bizottságában megtalálhatjuk Adolfo Zamorát, aki Trockij ügyvédje volt Mexikóban; José Ferrelt és Diego Riverát 1939 elejéig, amikor is a festő szakított a trockizmussal. A folyóirat főszerkesztője egészen a lap megszűnéséig Octavio Fernández maradt.

Diego Rivera és a mexikói trockisták ^x

1939 elején Diego Rivera megszakította kapcsolatait a mozgalommal, de az alatt az öt év alatt is, amíg a trockista mozgalomba tartozott, sok belső konfliktust okozott.

Diego Riverát már korán megtalálhatjuk a korai mexikói kommunista mozgalomban. Az 1920-as években számtalan cikket publikált, egy időben az **Antiimperialista Liga** vezetője, valamint a **Munkás-Paraszt Blokk** elnöke, az "**El Liberdador**", az Antiimperialista Liga orgánumának főszerkesztője volt. 1927-28 folyamán Rivera néhány hónapot a Szovjetunióban töltött, amikor is a Vörös Hadsereg épületére festett egy freskót. Sztálinról is készített egy vázlatot, ami Bertram Wolfe^{xx} szerint nem volt éppen hízelgő a szovjet állam vezérére nézve. Valószínűleg ez az oka, hogy 1928 közepén a PCM és a Komintern utasítására Rivera visszatért Mexikóba, majd 1928. szeptemberében kizárták a Kommunista Pártból - feltehetően a Sztálin-portré miatt.

Ettől kezdve Rivera nyíltan szimpatizált Trockijjal és az 1930-as évek elején kapcsolatot teremtett a mexikói trockistákkal. Hivatalosan 1936-ban csatlakozott a Ligához, annak el-

---

^x L. **Diego Rivera: My Art, My Life**

^{xx} Bertram Wolfe bár amerikai állampolgár volt, a mexikói Kommunista Párt tagjaként tevékenykedett.

lenére, hogy azt megelőzően többen óvatosságra intették, s inkább csak szimpatizánsként szerették volna látni. Mindenesetre 1936-ban nemcsak felvették, de még a Politikai Bizottság négy tagja közé is beválasztották. E tisztséget kb. egy évig viselte.

Az 1937-38-as szakadás után a trockisták felújították azt a követelésüket, hogy Rivera ne legyen a párt tagja, hanem közvetlenül a IV. Internacionálé Pánamerikai és Csendes-óceáni Bizottsága alá tartozzon.^x Az ilyen értelmű döntésről aztán José López értesítette Riverát.

Rivera résztvett a **Clave** elindításában, s a szerkesztőségi bizottságnak is tagja lett. Néhány hónap múlva azonban magyarázat nélkül lemondott. A Clave következő számában, 1939. áprilisában, "Carlos Cortes", feltehetőleg Charles Curtiss adott magyarázatot erről, azzal érvelve, hogy Rivera az "alapvető elméleti és politikai" ellentétek miatt mondott le. Ezt azzal igyekezett bizonyítani, hogy Rivera résztvett a "Forradalmi Munkás-és Parasztpárt" (Partido Revolucionario Obrero y Campesino) létrehozásában, ez a párt pedig "messze van a marx-

---

^x Többen úgy gondolták, így pl. Octavio Fernández és Russell Blackwell, hogy Rivera nehezen kezelhető személyiség, s a kommunisták sem tudták, hogy kell vele bánni, ezért nem szabad még egyszer ezt a hibát elkövetni, ugyanakkor Rivera nemzetközi hírű festő, ezért szükség van a támogatására.

izmustól" - állította Curtiss. Curtiss Rivera magatartását az-
zal magyarázta, hogy Rivera kiábrándult a marxizmusból, s
ezért új eszméket, mozgalmakat keresett.

Rivera egy Curtisshez írott levélben válaszolt a trockis-
táknak. Ebben arról írt, hogy az új pártot nem ő, hanem a Casa
del Pueblo szervezte, mégpedig azért, mert a munkásoknak saját
jelölttel részt kell venniük az elkövetkezendő elnökválasztá-
son.

Végül augusztus 7-én a IV. Internacionálé mexikói szekci-
ójának Központi Bizottsága jelentést adott ki Riverával kap-
csolatban. Ebben azzal indokolták a szakítást, hogy Rivera az
elnökválasztási kampányban Rivera Juan Andreu Almazán táborno-
kot támogatta, aki jobboldali politikusként volt ismert. Kije-
lentették azt is, hogy Rivera többé nem tartozik a trockisták
közé.

Kétségtelen, hogy Rivera kiválásában nagy szerepe volt
annak, hogy személyes kapcsolatait megszakította Trockijjal.
Többen, akik mindkettőjüket ismerték, azt állították, hogy
Trockij meglehetősen türelmes volt Riverával. Trockij nagyra
tartotta Rivera művészi tehetségét és munkáját a IV. Interna-
cionáléban, ezért úgy gondolta, hogy nem lehet ráerőltetni a
szokásos pártfegyelmet. A két ember azonban túlságosan is tem-
peramentumos volt, tehetséges, és kölcsönösen kevés toleranci-
ával rendelkezett az ellentétes véleményekkel szemben, így
előbb vagy utóbb várható volt az összetűzésük. Trockij 1938
közepén Curtiss-szel száz pesót küldött Riverának, nem akart

fizetés nélkül élni a házában. Ez is a viszony elhidegülésére utalt. A pénzt azonban Rivera nem fogadta el. ^x

1939 elején szervezték újjá a IV. Internacionálé mexikói szekcióját a régi név alatt, **Internacionalista Kommunista Liga** (Liga Comunista Internacionalista). Néhány hónappal az újjáalakulás után a Liga stencilezett folyóiratot adott közre "**El Bolchevique**" címmel 1939. május 14-től. A felelős szerkesztő R. Tokto, vezetője pedig Salvador Langarica volt.

A folyóirat rendszeresen közölte a IV. Internacionálé híreit, valamint volt egy ún. "marxista információ" rovata, ami a Liga tagjainak ideológiai képzését szolgálta. Foglalkozott a szakszervezetek "marxista politikájával és fejlődésével".

Szeptemberben a Liga úgy döntött, hogy a nevét **Internacionalista Munkáspártra** változtatja. Folyóiratuk neve "**Lucha Obrera**" (Munkásharc) lett. Névváltoztatásukat a szeptember 20-i számukban azzal indokolták, hogy a néptömegek a kommunizmust a sztálinizmussal azonosítják, ezért törölték nevükből a kommunista szót. R.J. Alexander szerint azonban a névváltoztatásban

---

^x **R.J. Alexander:** i.m., 196

Trockij véleménye megtalálható a "Writings of Leon Trotsky" 1938-39. kötetében, 267-297 és a II. kiegészítő kötetben, 831-833, 856-857

L. még Diego Rivera: My Art, My Life

az is közrejátszott, hogy Galicia-féle csoport is a "Liga Comunista Internacionalista" nevet viselte.^x

Az 1940-es évek elejére a trockizmus bizonyos politikai befolyással rendelkezett Mexikóban. A frakciók újra egyesültek és 1940-ben maga Galicia is csatlakozott a POI-hez, sőt egyik vezetője lett. A "Lucha Obrera" 1939. szeptemberétől 1947-ig folyamatosan megjelent, s beszámolt a POI tevékenységéről, szoros kapcsolatáról az SWP-vel.

Mindezzel együtt is elmondhatjuk, hogy Latin-Amerikában a trockizmus sehol nem képviselt igazán jelentős erőt, mégis csaknem minden országban jelen voltak csoportjai. Több mint tizenkét latin-amerikai országban léteztek a 30-as években trockista pártok, illetve csoportok. Ezek közül a mexikói trockisták jutottak viszonylag fontos szerephez Trockij jelenlétének köszönhetően, s Trockij halála után a szakszervezeti mozgalomban gyakoroltak még néhány évig befolyást. Ám történeti perspektívából igen világosan látszik, hogy mexikói jelenlétük és hatásuk tiszavirág életű, gyorsan múló epizód volt csupán.

---

^x R.J. Alexander: i. m., 198

III. LATIN-AMERIKA ÉS MEXIKÓ VALÓSÁGA FELÉ

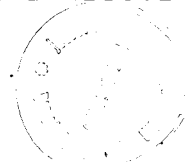
Latin-Amerika problémái

Trockij már Mexikóba érkezése előtt figyelmet fordított a gyarmati és félgyarmati országok helyzetének megítélésére. Számos írása foglalkozott a 30-as évekbeli Kínával, Indiával, illetve a latin-amerikai szubkontinens országaival.

Trockij - Mexikóba való megérkezése után - mert ígéretet tett, hogy nem avatkozik bele a mexikói belügyekbe, ezért Latin-Amerikával és Mexikóval foglalkozó cikkeit, tanulmányait többnyire álnéven publikálta. Ezek jelentős része a **Clavé**ban jelent meg.

Latin-Amerikában a világválság éveiben a munkanélküliség gigantikus méreteket öltött, s ennek köszönhetően hatalmas tömegmozgalmak indultak el. Ennek hatására a 30-as években a politikai életben szinte mindenütt gyors "pártosodás" zajlott, s három fő csoport alakult ki: a kommunista mozgalom, az úgynevezett populista mozgalom, valamint az oligarchiák konzervatív pártjai és csoportosulásai - többnyire az egyháztól és a hadseregtől támogatva.

A kommunista mozgalom, illetve pártok, melyek erősen függtek a Kominterntől, a válság évei után azonban nem voltak elég erősek, s mély szektátság jellemezte őket. A 30-as évek derekától radikális váltást sejtve, a Komintern népfrontpolitikáját próbálták Latin-Amerikába átültetni. Ezek a kísérle-

tek azonban sikertelenek maradtak. Ehelyett "népfront"-jellegű vertikális pártok, az ún. nemzeti forradalmi (populista) pártok alakultak ki (pl. a perui APRA, a mexikói PNR, később PRM, stb.), melyek USA-ellenességükkel jelentős néptömegeket tudtak maguk mellé állítani.^x A harmincas éveket mindenütt Latin-Amerikában heves politikai harcok jellemezték, s ebben a politikailag feszült légkörben érkezett Trockij Mexikóba. Trockij a 30-as évek végén már a közeledő, illetve bekövetkezett háború fényében ítélte meg a latin-amerikai országok helyzetét és szerepét. Szerinte a latin-amerikai országoknak össze kellene fogniuk és szövetséget kellene alkotniuk egymással:

"Azért, hogy a világháborúra felkészültek legyenek, a latin-amerikai forradalmi pártoknak már most engesztelhetetlennek kellene lenniük minden imperialista csoportosulással szemben. A fennmaradásért folytatott harcban Latin-Amerika népeinek szorosabban kell kapcsolódnuk egymáshoz.

A háború első szakaszában a gyenge országok helyzete nehéznek bizonyulhat. A hónapok múlásával azonban az imperialista tábor egyre gyengébb lesz. Az egymással vívott halálos küzelmük lehetővé fogja tenni a gyar-

---

^x **Anderle Ádám:** Munkásmozgalom Latin-Amerikában 1870-1959,
241-250

mati és a félgyarmati országok számára, hogy felemeljék fejüket. Ez vonatkozik természetesen a latin-amerikai országokra is, elnyerik szabadságukat, ha a tömegek élén igazán forradalmi és antiimperialista pártok és szakszervezetek állnak."x

Nem világos azonban, hogy Trockij összefogás-gondolata mennyire és miben kapcsolódik a "latinamericanismo" vagy "hispanoamericanismo" Bolíviától José Martín keresztül a XX. századra hagyományozódott kontinentalizmusához. Ez az idézet és más helyek arra utalnak, hogy Trockij nem ismerte ezt az USA-ellenes gondolatkört s nem erre épített, hanem a kommunista egység- és hegemonia-felfogás alapján szemlélte a kontinens ügyeit.

Úgy tűnik, hogy Trockij érzékelte az agrár-kérdés fontosságát is:

"Minden latin-amerikai országban az agrárforradalom problémái elválaszthatatlanok az antiimperialista

---

x Anti-Imperialist Struggle Is Key to Liberation
An Interview with Mateo Fossa
1938. szept. 23. - in Writings .. 1938-1939-es kötet, 35
L. még Manifesto of the IVth International. Imperialist
War and the Proletarian World Revolution 1940. május
in Writings ... 1939-40-es kötet, 183-222

harctól. A sztálinisták áruló módon bénítják meg mindkettőt. A Kreml számára a latin-amerikai országok csak aprópénzt jelentenek az imperialistákkal való alkudozásaiban. Sztálin azt mondja Washingtonnak, Londonnak és Párizsnek ""Ismerjetekek el egyenértékű partnernek és segíteni fogok leverni a forradalmi mozgalmakat a gyarmati és félgyarmati országokban, s e célra ügynökök százai, mint Lombardo Tolledano állnak a szolgálatomra""^x

Latin-Amerikában szerinte különösen fontos az agrárkérdés, hiszen - Trockij szerint - az nyeri el a politikai hatalmat e térségben, aki a parasztságot maga mellé tudja állítani:

",,, mert az az osztály fog uralkodni Mexikóban, akár a többi latin-amerikai országban, amelyik a parasztsággal van".^{xx}

E problémát egy esetben vizsgálta meg Trockij konkrétan, a bolíviai agrárreform kapcsán. Cikkének bemutatása azért is

---

^x Anti-Imperialist Struggle Is Key to Liberation

1938. szeptember 23. - in Writings .. 1938-1939 kötet, 34

^{xx} Latin-American Problems: A Transcript

1938. november 4. - in Writings ... második kiegészítő kötet 1934-40, 784

fontosnak tűnik, mert jelzi, Trockij mennyire sematikusán gondolkodott, s hogy "előregyártott" megoldást javasolt a konkrét kérdésben.

1937. áprilisában interjút készítettek Trockijjal a bolíviai agrárkérdésről. Trockij ebben kijelenti, hogy ott az alacsony népsűrűség miatt nincsenek nagy parasztmozgalmak, amelyek szétrombolnák a nagybirtokot, ezért az indiánokat meg kell mozdítani:

"Hogy az indiánokat kihúzzuk statikus állapotukból", - tette hozzá - és a teljesen gépesített munkára rávegyük, az egyetlen mód, hogy legyőzzük közömbösségüket".^x

Ennek azonban konkrét módjai homályban maradnak. Figyelemre méltó a "statikus állapot" megfogalmazás is, mert arra utalhat, hogy Trockij ismerte az "ázsiai termelési módról" szóló szovjet vitákat, s az ázsiai **stagnálás** állapotát vetíti rá a latin-amerikai agrárviszonyokra is. Erre utalhat az is, hogy a szovjet példát javasolta átvenni.

---

^x The Agrarian Question in Bolivia 1937. április 24.
in Writings ... 1936-1937. kötet, 277-278

"Szükséges" - folytatta Trockij, "hogy az indián parasztok átvegyék az orosz rendszert, a kolhozt, ami tudományosan irányított és szervezett, azért, hogy kirángassák őket a napi rutinjukból, s aktív tagjai legyenek a kollektív farmoknak. Minden egyes paraszt megtartaná a saját földdarabját, ami az otthona, ahol zöldséget termelne és állatokat tartana, vagyis megtermelné családja szükségleteit" ^x

Trockij szerint a paraszt kapzsisága veleszületett tulajdonsága, s ez mindenütt a világon jellemző rá:

"Ezért az intenzív termelés hasznosságát világossá kell tenni számára, így érdekeltté válik és többet termel. A pénzzel, amit keres, szükségletek jönnek létre és később árukat fog kérni. Az indiánoknak a birtok közös földjein is dolgozniuk kell" ^{xx}

Tehát az egész rendszer a következő lenne Trockij szerint:

"... a paraszt gazdasága biztosítva lenne, ha saját parcellát adnánk neki; ezzel egyidőben a kollektív farmon is dolgozna, ezzel hozzájárulva a szociális

---

^x ugyanott, 278

^{xx} ugyanott, 278

jóléthez, így a limitált méretű hacienda nem lenne szétrombolva; a nagy földbirtokok, amelyek a spanyol-amerikai köztársaságok hagyományában gyökereznek, a kollektív farmok létrejöttével fokozatosan szétesnének, ha lehetetlen lenne azonnal szétrombolni őket" x

A dolog lényege persze ebben az, hogy Trockijt nem érdekli sem az, mit is követelnek - akarnak - az indiánok; fel sem vetődik nála, hogy az agrárkérdés egyben bonyolult etnikai kérdés is. Tulajdonképpen persze ez jelzi azt is: a "száműzött próféta" nem ismeri az 1920-30-as évek perui-bolíviai vitáit sem az agrár-és indiánkérdésről^{xx}, ezért javaslata valójában az **inka despotikus agrármodell** valamiféle torzképévé válik.

Trockij a második fontos témakörként az imperializmus elleni küzdelmet vizsgálta. Kontinentális összefogásra figyelmeztető írásai azért érdemelnek említést, mert a 30-as évek második felében minden **érdemi** politikai erő Latin-Amerikában **befelé** fordult,^{xxx} a saját nemzeti kérdésekre figyelt. A 20-as

---

x ugyanott, 279

xx **Anderle Ádám:** Nemzettudat és kontinentalizmus Latin-Amerikában a XIX. és a XX. században, 231-237

xxx **Kádár Béla:** Latin-Amerika gazdasági dilemmái, 44-50
(Ugyanez megtalálható angolul: Main Phases of Development in Latin American Economy, 105-109)

években a még erős kontinentalista gondolkörök ezidőben már háttérbe szorultak - még a kommunistáknál is. Paradox módon az Egyesült Államok volt az egyetlen, mely a "Good Neighbor" eszméjével a pánamerikanizmus új szakaszát indította el, antisziszta értelmet adva a kontinentális összefogás gondolatának.^x

Trockij ilyen irányú cikkei azonban - azon túl, hogy szándékán kívül, a latin-amerikai kontinentalista irányzatok antiimperialista előzményeihez kötötték - elsősorban és csupán szűk értelmiségi körökben hatottak a szubkontinensen. A szétáradó és rendkívül durva belső politikai harcok idején kevés figyelem fordult a kontinentális szolidaritás ügyei felé - ezt egyébként a Komintern önzése, mely a latin-amerikai népfront ügyeit az európai kommunista pártok és a Szovjetunió érdekeinek rendelte alá, meglehetősen le is járatta.

Trockij helyeselte a külföldi tőke kisajátítását követelő álláspontokat és az idegen, külföldi imperialista társaságok elleni harcot. Ebből következően időnként több érintkezési pontot mutatott az ekkor születő latin-amerikai népi-populista mozgalmakkal és pártokkal. A probléma csak az volt, hogy Trockij mögött sehol nem volt erős, szervezett politikai bázis, másrészt írásaiból nem érződött a latin-amerikai valóság elmélyült ismerete, ahogy az **empátia** sem. Sorai ezért frázisokká váltak:

---

^x **Anderle Ádám:** Nemzettudat és kontinentalizmus Latin-Amerikában a XIX. és a XX. században, 242-250

"Minden esetben, ahol direkt harc folyik a külföldi imperialisták és a reakciós fasiszta ügynökök ellen, mi forradalmi támogatást nyújtunk, megőrizve szervezetünk és programunk teljes politikai függetlenségét"^x

A perui APRA

Figyelemre méltó az a tény is, hogy Trockij önálló vizsgálat tárgyává tette a perui APRA mozgalmát. E párt irodalma meglehetősen gazdag,^{xx} ezért elegendőnek tűnik Trockij interpretálására figyelnünk.

---

^x Latin American Problems: A Transcript 1938. nov. 4. in Writings ... második kiegészítő kötet 1934-1940, 785

^{xx} Lásd erről:

Anderle Ádám: Az APRA-ideológia alapvonásai a pártalakulás időszakában (1928-1932)

Uő.: Movimientos políticos en el Peru entre las dos guerras mundiales.

Uő.: Politikai Pártok Latin-Amerikában. Kísérlet a szubkontinensen működő politikai pártok típusainak meghatározására.

Victor Alba: Politics and the Labor Movement in Latin America, 167-170

Robert J. Alexander: Latin American Political Parties

A perui APRA 1924-ben alakult Mexikóban. Kezdetben kontinentális mozgalomként definiálta önmagát, s csak 1929-30-tól alakult nemzeti párttá, Perui Aprista Párt néven.

Eszméinek középpontjában a nemzeti szuverenitás kivívása, valamint a föld és az ipar nacionalizálása, a kontinentális összefogás és erős imperialista-ellenesség állt. A párt ún. populista párt, a nemzeti tőkés fejlődés igényének kifejezője volt.

A 30-as években ideológiájuk nagy változáson ment keresztül. Azt hirdették, hogy Latin-Amerikában az imperializmus a kapitalizmus első szakasza, s ez szükségszerű, hiszen ez adja a tőkét. Mivel a fasizmus a kapitalizmus utolsó szakasza, ezért Latin-Amerikában nincsenek meg a feltételek a fasizmus kialakulásához, illetve győzelméhez. Elutasították a német, japán, illetve olasz fasizmust, de ez alapvetően elsősorban idegen-ellenességükből következett.

Hevesen támadták a kommunistákat és a népfrontmozgalmat, mivel az APRA úgymond maga is frontpárt, tehát, ha a kommunisták komolyan veszik a szövetkezést, lépjenek be az APRÁ-ba.^x

---

^x **Anderle Ádám:** Nemzettudat és kontinentalizmus Latin-Amerikában a XIX. és a XX. században, 242
Uő.: Politikai mozgalmak Peruban a két világháború között, 304-306

Trockij valószínűleg az APRA nézeteinek nagy kontinentális hatása miatt foglalkozott a nagytekintélyű APRA ügyeivel. Elfogadva az APRA öndefinícióját, a pártot ő is - mint Haya de la Torre, az APRA vezére - a Kuomintanghoz hasonló szervezetnek tartotta:

"A kínai Kuomintang, a mexikói PRM, és a perui APRA nagyon hasonló szervezetek, népfront-párt formában. Természetesen a népfront Latin-Amerikában nem olyan reakciós, mint Franciaországban vagy Spanyolországban. A probléma kétoldalú: a népfront lehet reakciós, ha a munkások ellen irányítják, és lehet progresszív, ha az imperializmus ellen lép fel.^x

Valószínűleg arról lehet szó, hogy Trockij figyelmét és szimpátiáját az váltotta ki, hogy az APRA a kommunisták népfronteszméjének legerősebb és legsikeresebb kritikusa volt Latin-Amerikában, ezért Trockij érveiket is elfogadta. Ám az általa igényelt önálló proletármozgalom szempontjából veszélyesnek is tűnt az APRA, ezért e fenti idézetben megjelenő ambivalens értékelés. Mert Trockij természetesen úgy képzelte, hogy saját szervezeteik nem lépnének be az APRÁ-ba. Támadta az

---

^x Latin American Problems: A Transcript 1938. nov. 4.

in Writings ... második kiegészítő kötet 1934-1940, 785

aprista párt azon állítását is, miszerint a fejlett országok munkásai nem érdeklődnek a gyarmati, illetve félgyarmati országok munkásainak problémái, gondjai iránt:

"Egy megjegyzés az APRÁ-ról. Fontos szervezet, de jelenleg a mexikói kormány támogatja pénzügyileg.^x Az APRA és az aprista vezetők fő érve az, ... hogy nincs értelme semmit kezdeni az iparilag fejlett országok munkásaival, mivel azok nem érdeklődnek a gyarmati problémák iránt. ....
Az APRA azt mondja, nincs értelme kéz a kézben menni az Egyesült Államok munkásaival, mert nem érdeklődnek a gyarmati kérdések iránt, s ugyanez a helyzet az európai proletáriátussal, stb. Az igazi oka e hozzáállásuknak azonban az, hogy szükségük van a Fehér Ház politikai támogatására. Ez nem politikai hiba. Ez a perui nemzeti burzsoázia politikai számítását teszi.

Tudják, hogy szükségük van a Fehér Ház, de különösen a Wall Street bizalmára. Ha győznek Peruban, szükségük lesz a Wall Street támogatására, éppúgy mint a többi latin-amerikai kormánynak. Ha kapcsolatba lépnek a munkásokkal, hogy megnyerjék őket a harcra, ez

---

^x Ami természetesen nem bizonyítható - s nem is valószínű

...
... azt jelenti, hogy meg kell szakítaniuk a kapcsolato-
kat a Fehér Házzal."x

Az aprista vezetők az Egyesült Államokat tartották a sza-
badság védelmezőjének. Trockij szerint azért, mert féltek a
saját munkásosztályuktól:

"Nincs bátorságuk, vagy nincs meg az osztályérdek a
parasztok és a munkások mozgósítása iránt, inkább
katonai manőverekkel helyettesítik őket, vagy az
Egyesült Államok direkt intervenciójával"xx

Ezért, "Természetesen, mi nem léphetünk be egy ilyen párt-
ba, de létrehozhatunk egy magot benne, hogy leválasz-
szuk a munkásokat a burzsoáziától"xxx

Trockij elképzelhetőnek tartotta az APRÁ-val az együttmű-
ködést, persze a teljes függetlenség megőrzése mellett, bár
nem kritika nélkül:

---

x ugyanott, 788, 793-794

xx ugyanott, 794

xxx ugyanott, 794

"Úgy tűnik, Haya de la Torre a Latin-Amerikát fenyegető veszélyeket csak Olaszországra, Németországra és Japánra szűkíti le. Nem veszi figyelembe az imperializmust általában, csak annak egy fajtáját, a fasiszmust. Kategórikusan kijelenti: ""Agresszió esetén, mindannyian azt gondoljuk, hogy az Egyesült Államok szabadságunk védelmezője, meg fog védeni minket.""^x

Trockij úgy vélte, hogy az Egyesült Államok védelmezni fogja Latin-Amerikát, de kizárólag a japán és európai uralom ellen, vagyis a saját dominanciájának az érdekében. Ugyanakkor Trockij szerint Haya de la Torre azért nem nyilatkozik a Szovjetunióról, mert ha esetleg az Egyesült Államok még sem támogatná őt, akkor talán a Szovjetunióra számíthat.

E feltételezés persze csak azt jelzi, hogy Trockij nem ismeri Haya izzóan szovjetellenes álláspontját.^{xx} Az aprista párt jellegét érintő összegező megjegyzéseinél viszont azt kell tudni, hogy egyes aprista teoretikusok meglehetősen "obrerista", marxista frazeológiát használtak a szakszervezetek

---

^x Haya de La Torre and Democracy 1938. nov. 9. in.
Writings ... 1938-1939-es kötet, 101

^{xx} **Victor Alba:** Politics and the Labor Movement in Latin-America, 169-170

felé.^x Ezért Trockij világos választóvonalat húz:

"Az APRA a marxisták szemében nem szocialista szervezet, a nem a forradalmi munkásosztály osztályszervezete. Az APRA a burzsoá demokrácia szervezete egy elmaradott félgyarmati országban. Társadalmi típusának, történelmi tényeknek és nagymértékben az ideológiának köszönhetően ugyanabba az osztályba tartozik, mint az orosz populisták (szociál revolúcionisták) és a kínai Kuomintang. .... A demokrata, aki bizalmát az imperialista ""őrzőkbe"" helyezi, csak keserű illúziókat hozhat az elnyomott népeknek"^{xx}

Trockij APRÁ-ról kialakított véleménye több szempontból is fontos. Egyfelől, amikor még az APRA vezetők kevés imperialista-ellenes frazeológiát használtak, Trockij már jelzi a perui párt mozgásának **valódi irányát** - ami csak a második világháború után vált nyilvánvalóvá: vezetői az USA kormányköreihez közeledtek.

---

^x **Anderle Ádám:** Nemzettudat és Kontinentalizmus Latin-Amerikában a XIX. és XX. században, 226-230

^{xx} Ignorance Is Not a Revolutionary Instrument 1939. január 30. in Writings ... 1938-1939 kötet, 183-184

Ennél fontosabbnak tűnik az, hogy Trockij az APRÁ-t - helyesen - **modell**-jellegű pártnak tartja, s mint egy zárójeles utalást tesz is erre, a mexikói kormánypártot az APRÁ-hoz hasonlónak tartja. Trockij APRÁ-ról írott jellemzésével tehát valójában a mexikói PRI-t is jellemezte - közvetve -, anélkül, hogy fel kellett volna adnia ígéretét arról, hogy nem avatkozik be a mexikói ügyekbe.

Szakszervezeti kérdések

Trockij szerint az USA politikájában Latin-Amerika ugyanolyan szerepet tölt be, mint Ausztria és a Szudéta vidék Németország politikájában. Úgy gondolta, hogy itt az antiimperialista küzdelmeknek számos színtere lehet, mint pl. a már említett agrárkérdés vagy a szakszervezetek.

Trockij véleménye az, hogy a latin-amerikai szakszervezetek alapszabályai formailag a demokrácia tökéletes modelljei, de a vezetők diktatórikus hatalmat gyakorolnak.^x Trockij szerint, mint a fasiszta államokban, a latin-amerikai országok egy részében is állami ellenőrzés érvényesült a szakszervezetekben. Ha valaki nem volt tagja valamelyik szakszervezetnek pl. Mexikóban, akkor nem kaphatott munkát:^{xx}

---

^x Latin American Problems .... , 788-789

^{xx} ugyanott, 790-791

"... Mexikóban, ahol a szakszervezetek sajnos közvetlenül függnék az államtól, a szakszervezeti posztokat a polgári értelmiség képviselői, ügyvédek, mérnökök stb. töltik be, tehát olyan emberek, akikben nincs semmi közös a munkásosztállyal, s akik csak a személyes politikai karrierjük és anyagi jólétük érdekében használják a szakszervezeteket."^x

Ez reális vélekedés volt, ám **csak** Mexikóra volt teljesen igaz, hiszen másutt - talán Vargas **Estado Novo**-ját leszámítva - a szakszervezetek nem kötődtek az államhatalomhoz.

Trockij ezért felvetette a szakszervezetek megreformálását:

- "1. A szakszervezeti mozgalom teljes függetlensége a hazai burzsoá kormánytól és a külföldi imperialista, fasiszta vagy ""demokratikus"" kormányoktól;
2. Forradalmi, osztályharcos program;
3. A szakszervezeti mozgalom megtisztítása a kispolgári karrieristáktól, akik idegenek a munkásosztály számára;

---

^x Tasks of the Trade Union Movement in Latin America 1938. október 11. in Writings ... 1938-1939, 83

4. Minden országban a munkásszakszervezetek egyesítése a munkásdemokrácia alapján, azaz szabadon és barátságosan folytatott viták a szakszervezetten belül, a kisebbség aláveti magát a többség akaratának, vasfegyelem a cselekvésben;
5. A latin-amerikai szakszervezetek kongresszusának becsületes előkészítése, amelyben aktívan részt vennének a munkástömegek maguk is, azaz a latin-amerikai proletáriátus feladatainak és a harc módszereinek korlátlan és komoly vitája"^x

A háború bekövetkezésével csak egyetlen lehetősége maradt a szakszervezeteknek - Trockij szerint:

"A szakszervezetek a háború romjai által való eltemtetést csak akkor kerülhetik el, ha a szocialista forradalom útjára lépnek"^{xx}

A szakszervezetekről és a "munkásosztályról" írottaknak van azonban egy súlyos fogyatékoságuk: nem veszi számba

---

^x ugyanott, 84

^{xx} Manifesto of the Fourth International on the Imperialist War and the Proletarian World Revolution 1940. május - in Writings ... 1939-1940, 214

ugyanis, hogy a szubkontinens torz és deformált fejlődése miatt a "munkásosztály" fogalma nehezen megragadható, és ezért igen sematikus fogalommá vált Trockijnál. E mozgásban lévő társadalmakban, melyeket az etnikai konfliktusok is bonyolítottak, a "tisztá" munkásosztályról szóló mondatok idegenül, könyvívűen hatottak.

A mexikói szakszervezetek

Mexikóban a szakszervezetek a 30-as években erőteljesen kötődtek az államhoz s magának a kormánypártnak is önálló, nagybefolyású **tagozatát** alkották. Ezért javasolta Trockij:

"Így Mexikóban, sokkal inkább mint máshol, a burzsoázia és annak kormánya elleni harcnak mindenekelőtt a szakszervezetek kormány alóli felszabadításából kellene állnia. A mexikói szakszervezetek hivatalosan felölelik az egész proletáriátust. A marxizmus lényege, hogy a proletáriátus osztályharcához a vezetőket szolgáltassa. Az osztályharc megköveteli a proletáriátus függetlenségét a burzsoáziától. Ebből következik, hogy Mexikóban az osztályharcnak a szakszervezeteket a burzsoá államtól való függetlenedés felé kell irányítania. Ez a marxistáktól az erők koncentrációját követeli a szakszervezeteken belül a

sztálinistákkal és a toledanóistákkal szemben"^x

Tehát,

"A szakszervezetekben végzett munka a proletár szakszervezetekben végzett munkát jelenti. Természetesen a tanítók szakszervezetében való részvétel szükség-szerű, de ez a kispolgári értelmiség szervezete és ezért képtelen arra, hogy önálló legyen. Azok, akik nem vesznek részt a proletár szakszervezetek munkájában, csak a IV. Internacionálé kerékkötői."^{xx}

Trockij úgy gondolta, hogy a szisztematikus, kemény munka nemcsak a proletár tömegszervezetekben fontos, hanem a szakszervezeteken belül is.

Trockij a mexikói szakszervezet ügyeiben megérzett "valamit", bár valójában nem hatolt a dolog gyökeréig.

A kérdést össze kell kapcsolni az ekkor születő, formálódó populista pártok ügyeivel. Arról van szó, hogy a populista pártok, felismerve a munkáskérdés fontosságát, szervezettségük erejét, minden latin-amerikai országban igyekeztek a szakszervezeteket a maguk befolyása alá vonni, vagy maguk szerveztek munkásszervezeteket és központokat.

---

^x Problems of the Mexican Section 1938. nov. 5. - in Writings ... 1938-39, 146

^{xx} ugyanott, 146

Ezzel a politikai struktúra új modellje kezdett kialakulni, ahol és amelyben minden politikai párt saját szakszervezeti központtal rendelkezett. A pártok azt az illúziót - és ígéretet - adták, hogy "kijáróként" hatékony képviselői lesznek a munkásügyeknek a parlamentben vagy a hatalomban.

Ez a folyamat kétségtelenül Mexikóban jutott legelőbbre, ahol Cárdenas **Intézményes Forradalmi Pártja** -a kormánypárt - munkástagozatot is szervezett, és a szakszervezeti központ valóban befolyásos központtá vált.

Ugyan nem lett a hatalom részese, de szolgálataiért és "fegyelméért" valóban sok "kedvezményt" kapott a kormánytól. Trockij figyelmeztetése tehát az, hogy egy demokratikus, pluralista, ám hegemón- egypártállam vonásait **viselni** kezdő Mexikó **korporatív** vonásokat is kezdett mutatni, ahol a szakszervezetek kezdtek összefonódni az állammal, némileg a portugál Salazar modelljét is leképezve.

A Lombardo Toledano "fóbia"

Trockij egyik legnagyobb politikai ellenfele Lombardo Toledano, a mexikói munkásmozgalom vezéregyénisége volt. Lombardo Toledano egységes munkásszervezetet akart létrehozni Mexikóban, amely összefogná a mexikói munkásosztály és a bérből élők egészét, ezért 1933. októberében létrehozta a **Confederación General de Obreros y Campesinos de Mexico** (CGOCM). A szövetség fő célja az osztályharc, a szakszervezeti demokrácia és az államtól való függetlenség volt. A Toledano vezette szakszervezeti szövetség azonban szilárdan a demokratikus polgári Cárdenas kormány mellé állt, s nagy szerepe volt abban, hogy a jobboldali puccskísérletek nem sikerültek a 30-as évek közepén.^x

1936. február 26-29. közötti országos szakszervezeti kongresszuson létrejött a **Confederación de Trabajadores de México** (CTM); a CGOCM fuzionált vele és Lombardo Toledanot választották főtitkárnak. ^{xx}

---

^x **Robert Paul Millon:** Mexican Marxist Vicente Lombardo Toledano, 117

Horváth Gyula: A földreform Mexikóban a forradalom és a strukturális reformok időszakában (1910-1940), 186

^{xx} **Robert Paul Millon:** Mexican Marxist ..... , 119

A megalakulás után azonban nem sokkal majdnem szakadás következett be a CTM soraiban, mivel a szövetségben a kommunisták akarták megszerezni az irányítást.

Lombardo Toledano a CTM-mel tulajdonképpen frontjellegű szervezetet akart létrehozni, mely a mexikói forradalom lefékezését megakadályozza. Ez magyarázza pl., hogy 1936 folyamán a CTM irányította La Laguna területén az agrármunkások sztrájkját és földfoglaló mozgalmát. Ennek hatására kénytelen Cárdenas és a kormány megkezdeni nagybirtokok kisajátítását és a földosztást, tehát először alkalmazták az Agrár Törvénykönyvet a parasztok érdekében.^x A CTM támogatta a kormányt a vasutak és olajkutak államosításában is.

1938-ban Cárdenas átszervezte a PNR-t és a létrejött új párt, Partido de la Revolución Mexicano (PRM) tulajdonképpen "népfrontként" igyekezett funkcionálni. Előtte Lombardo Toledano próbált népfrontot létrehozni, de mert ez nem sikerült, Cárdenas hívására a CTM csatlakozott, szervezetként belépett a kormánypártba.

Trockij megjelenését e népfront jellegű szövetség elleni tényezőként fogta fel Lombardo Toledano ^{xx}, s talán itt kereshető ellentétük fő oka.

---

^x ugyanott, 122

Horváth Gyula: A földreform .... , 220

^{xx} **Robert Paul Millon:** Mexican Marxist ... , 128

Trockij viszont azonosította Lombardo Toledanot a kommunista vezetőkkel, s Moszkva fizetett ügynökének tartotta. ^x Úgy gondolta, Lombardo Toledano ezért támadja a CTM határozataiban Trockijt. Persze nem erről volt szó, Lombardo Toledano a munkásegység és egy nemzeti front akadályát látta Trockijban, s ezért tartotta nemkívánatosnak Trockij jelenlétét Mexikóban. ^{xx}

Trockij igen ellenségesen ír Lombardo Toledanoról:

"Nem elégszik meg azonban azzal, hogy csupán megismételje a moszkvai főügyész Visinszkij hamisításait. Toledano használja a fantáziáját is. Nem sokkal azután, hogy megérkeztem Mexikóba, Toledano nyilvánosan kijelentette, hogy sztrájkot szervezek a Cárdenas kormány ellen."

---

^x Lásd What Is The Meaning of the Struggle Against "Trotskyism" (About Lombardo Toledano and Other GPU Agents) 1938. okt. 9. In Writings ... 1938-39-es kötet, 40-51

^{xx} A Fresh Attack on Asylum 1938. febr. 24. in Writings ... 1937-38-as kötet, 178-180

Arról van szó, hogy 1938. február 23-án a CTM egy Trockij-ellenes határozatot^x fogadott el. A vád szerint Trockij együttműködött a fasisztákkal, általános sztrájkot szervezett Cárdenas elnök ellen, hogy a helyéről elmozdítsa:

"Mr. Lombardo Toledano és klikkje hosszú és kitartó készülődés után gonosz kísérletet tett arra, hogy becsapja az ország közvéleményét. Az anyag, amelyet a CTM februári kongresszusa elé terjesztettek, semmi újat nem képviselt. Ez Jagoda, Jezsov és Visinszkij anyaga". ^{xx}

Trockij többször kérte az állítások bebizonyítását, ez azonban nem történt meg. ^{xxx} Cikkek jelentek meg Toledano és Trockij tollából is, egyaránt vádolva egymást. A csúcspont az

---

^x What Is the Meaning of the Struggle Against "Trotskyism" (About Lombardo Toledano and Other GPU Agents) 1938. okt. 9. in Writings ... 1938-39-es kötet, 47

^{xx} A Fresh Attack on Asylum 1938. febr. 24. in Writings ... 1937-38-as kötet, 178-179

^{xxx} Lásd Fresh Attack on Asylum, The Totalitarian "Right of Asylum" in Writings ... 1937-38-as kötet, valamint In Defense of Asylum in Writings ... 1938-39-es kötet, Lombardo Toledano's Lies in Writings .. második kiegészítő kötet 1934-40.

1940. május 24-i Trockij háza elleni támadás volt, amikor Toledano arról cikkezett a sajtóban, hogy az "öntámadás" volt:

"A rendőrség kötelessége, hogy kivizsgáljon minden lehetséges variációt, de ez nem foszt meg engem attól, hogy Lombardo Toledano és barátai ... kijelentéseit abszurdnak és fantasztikusnak tartsam."^x

Mindenesetre Lombardo Toledano, aki nem volt kommunista, de a népfront-gondolat fontosságáról meg volt győződve - a mexikói és latin-amerikai munkásmozgalom nagy hatású és legkiemelkedőbb figurája volt 1938-48 között, amikor a kontinentális szakszervezeti szövetség, a CTAL vezetőjeként működött. Cárdenasszal együtt a Szovjetunióval való jó kapcsolat híve volt, s ez valószínűleg befolyásolta - negatívan - Trockijról kialakított nézeteiben - beleértve természetesen azt is, hogy könnyen hitelt adott a Trockijról terjesztett koholmányoknak is.

---

^x Representative Toledano Hurls a New Slander 1940. június 2. in Writings ... 1939-40. kötet, 232

A GPU Latin-Amerikában

Trockij az állandó személyes fenyegetettség miatt sokat foglalkozott mexikói évei alatt a GPU kérdésével is. Trockijnek az volt a véleménye, hogy a sztálinista titkos ügynökök Mexikóban és Latin-Amerika többi országában éppúgy beépültek a munkásmozgalomba, mint a világ más országaiban.

Sztálinnal való ellentétét azonban sohasem tartotta személyes jellegűnek, hanem történelmi szükségszerűségnek.

"Először is meg kell értenünk, hogy amikor nagy fontosságú politikai harc alakul ki, amely emberek százezreit érinti, nem magyarázhatjuk e harcot személyes motivációkkal."

"Trockistákat" végeztek és végeznek ki. Ezek az emberek feláldozták a pozíciójukat, szabadságukat, életüket és gyakran a családjuk életét csak egy ember személyes ambícióiért, akit úgy hívnak, hogy Trockij?"^x

A szovjet bürokrácia, hogy hatalmát fenntartsa, külföldön is ügynököket tart. A titkos ügynökök -Trockij állítása sze-

---

^x What Is the Meaning of the Struggle Against "Trotskyism"? (About Lombardo Toledano and Other GPU Agents) 1938. okt. 9. in Writings ... 1938-39-es kötet, 40

rint - valójában kommunista, munkásmozgalmi és szakszervezeti vezetők.

A szovjet titkos rendőrségnek - a GPU-nak - régi módszerei és hagyományai voltak a Szovjetunión kívül is. Trockij információit azoktól a GPU ügynököktől szerezte, akik egy idő után szakítottak a szervezettel (mint pl. Krivitsky, Ignace, Reiss stb.).

Trockij úgy gondolta, hogy a GPU szoros kapcsolatban állt a Kominternnel is, mivel szüksége volt legális szervezetre:

"A GPU szervezetének sémája külföldön a következő: a Komintern minden szekciójának Központi Bizottságában van egy, az adott országért felelős GPU ügynök. Státuszát csak a párt titkára és egy vagy két megbízható tag ismeri.

.....

Mint a Központi Bizottság tagja, az ország GPU ügynökének lehetősége van arra, hogy teljesen legálisan közeledjen a párt minden tagjához, tanulmányozza jellemüket, feladatokkal bízza meg őket és fokozatosan vonja be őket a kémkedésbe és a terrorizmusba,

néha a párt iránti lojalitásukat kérve, de még gyakrabban megvesztegetve őket"^x

Ezért, mondja a GPU, a terrorcselekményeit jól előkészítette morálisan is.

"A GPU különösképpen ügyel arra, hogy a közvéleményt előkészítse a terrorcselekményre, különösen akkor, ha az áldozat belföldön és külföldön is egyaránt jól ismert személyiség. A munkának ezt a részét mindig a sztálinista sajtóra, a sztálinista szónokokra és az ún. ""Szovjetunió barátaira bízzák"".xx

A GPU a fent említett módszerekkel dolgozott Latin-Amerikában is Trockij véleménye szerint. Az 1940. május 24-i támadást is a GPU-nak tulajdonította. A morális előkészítés pedig a mexikói sajtóban folyt. (pl. Futuro, El Machete, később La Voz de Mexico stb.)

A GPU módszerei közé tartozott az is, írja Trockij, hogy a terrorcselekménnyel kivégeztette a riválist és a gyanút egy másik kritikusra terelte:

---

^x Letter to the Mexican Attorney General 1940. máj. 27.
in Writings ... 1939-1940, 224-225

^{xx} ugyanott, 225-226

"Megölni az egyik ellenfelet, közben a gyanút a másikkra terelni - ez a GPU klasszikus módszere, és még pontosabban az inspirátor Sztáliné" x

Trockijról például azt terjesztették a sajtón keresztül, hogy a Gestapó ügynöke, valamint, hogy az Egyesült Államokkal összefogva Mexikó ellen akart támadást intézni.

"Én szerveztem - az állítások szerint - a támadást magam ellen, hogy az Egyesült Államok Mexikó elleni intervencióját kiprovokáljam.

Nem többet, nem kevesebbet. Miért akarnám a Mexikó elleni támadást, amikor a vendégszeretetét élvezem? Méginkább miért avatkozna be az Egyesült Államok egy külföldi - aki ráadásul száműzött orosz - elleni támadás eredményeként, miközben a kapuit sem nyitotta meg előtte?"xx

---

x Stalin Seeks My Death 1940. június 8.
in Writings ... 1939-1940, 238

xx Supplementary and Indispensable Explanations of My July 2 Statements - 1940. július 5. in Writings ... 1939-40-es kötet, 311

Trockij azt gyanította, hogy a GPU anyagilag is támogatott néhány latin-amerikai újságot, s ezek voltak azok a lapok, amelyek pl. a Trockij elleni támadást "önmegettámadásként" értékelték:

"Végül, lehetetlen nem felhívni a figyelmet a világ sajtójának reakcióira: különböző tendenciájú újságok nyíltan és kimondatlanul a támadást a GPU művének tartották; csak a Kreml által finanszírozott folyóiratok, teljesítve az utasításokat, védelmezik az ellenkező verziót. Ez megcáfolhatatlan politikai bizonyíték!"^x

Trockij úgy vélte, hogy a mexikói Kommunista Pártban végrehajtott "tisztogatások", melyek eredményeként pl. Hernan Laborde is elmozdították a főtítkári székéből, az ő ellene indított támadás előkészületeinek az eredménye. Tehát, akik nem értettek egyet, azokat trockistának bélyegezték, s kizárták a pártból, mondja ^{xx}. A komintern deformálódását Sztálin személyéhez köti. Sztálin idejében ugyanis:

---

^x The Comintern and the GPU

The Attempted Assassination of May 24 and the Communist Party. 1940. augusztus 17.-in Writings...1939-1940, 354

^{xx} ugyanott, 356

"A GPU beleszólása a Komintern ügyeibe, a munkásmozgalom vezetőinek megvesztegetése és korrupciója külföldön 1926 elején kezdődött szisztematikusan, amikor Sztálin magát tette meg a Komintern vezetőjének."^x

Természetesen a latin-amerikai országokban szerinte ugyanez volt a helyzet:

"Teljesen magától értetődő, hogy a latin-amerikai kommunista pártok hasonló kapcsolatban állnak Moszkvával, mint a világ más kommunista pártjai" ^{xx}

Trockij a GPU mechanizmusát elemző írásai tulajdonképpen igencsak bonyolultak. A 30-as években nagyon korán felismerte a szovjet titkosszolgálat működési mechanizmusát, s az elsők között tudósította erről a világot.^{xxx}

---

^x ugyanott, 373

^{xx} ugyanott, 381

^{xxx} A **bürokrácia**, a GPU elemzését és működését Trockij "Az elárult forradalom" című 1936-os könyvében, illetve "A hamisítás sztálini iskolája" című kötetben írta le. Mindkét mű korábban született, minthogy Trockij Mexikóba érkezett, ezért ezekkel nem foglalkoztunk érdemben.

A mexikói forradalom trockiji interpretációja

A nemzetközi és a mexikói sajtóban többször jelentek meg cikkek arról, hogy Trockij Cárdenas tanácsadója. Az olajkutak államosítása után ezek a cikkek megszáporodtak, Cárdenast trockistának bélyegezve.

Ezek az állítások mindenképpen hamisak voltak, mivel mint már említettük, Trockij Mexikóba érkeztekor nyilatkozatot írt alá, hogy nem avatkozik be Mexikó belügyeibe. Trockij maga sajnálkozva említette, hogy nem találkozott az elnökkel:

"Soha nem ért az a tisztesség, hogy találkozhaszak vagy beszéljek Cárdenas elnökkel. Nem volt és nincs közvetett, sem közvetlen kapcsolatom a kormány tagjaival."^x

Ugyanakkor több cikke, illetve tanulmánya foglalkozott Mexikó elemzésével. Az 1910-zel kezdődő, s a hivatalos érvelés szerint még zajló mexikói forradalom eredményeit ugyanis nem tartotta kielégítőnek.

---

^x Answers to the Lies of the New York Daily News - 1938.
december 28. in Writings ... 1938-1939-es kötet, 159

S vitatkozva a 30-as években elterjedt vélekedésekkel, amelyek Cárdenas államosításai miatt kerültek forgalomba, Trockij a mexikói államot nem tartotta szocialistának:

"Államkapitalizmust hoznak létre, s ennek semmi köze a szocializmushoz. Ez az államkapitalizmus legtisztább formája.

Ugyanakkor az állam megpróbálta bevonni a munkásokat a szakszervezetbe, a szakszervezeteket pedig integrálni a kormánypártba"^x

Ezért visszatérve az állam és szakszervezet viszonyának alapkérdésére, Trockij szerint:

"Mexikóban a legfontosab feladat a szakszervezetek felszabadítása a burzsoá állam gyámsága alól és a munkások felszabadítása a bürokrata diktatúra alól a szakszervezetekben"^{xx}

Egy interjúban Trockij a következőképpen fogalmazott a mexikói forradalomról:

---

^x Latin American Problems ... , 791

^{xx} ugyanott, 791

"A földek és a természeti kincsek kisajátítása Mexikó számára nélkülözhetetlen intézkedés volt a nemzeti önvédelem szempontjából. A parasztság napi szükségleteinek kielégítése nélkül egyik latin-amerikai ország sem őrizheti meg függetlenségét. A pénz vásárlóerejének csökkenése csak egy azok közül a következmények közül, amelyek a már megkezdődött Mexikó elleni imperialista blokáddal járnak. Az anyagi javak szűkössége magától értetődő e harcban. Üdvözülés lehetetlen áldozatok nélkül. Az imperialisták előtt való kapituláció az ország nemzeti kincseinek kiszolgáltatása lenne a kifosztásra, és az emberek pusztulásra, kihalásra ítélese. Természetesen a munkásszervezeteknek gondoskodniuk kell arról, hogy a megélhetési költség növekedése ne a dolgozókat terhelje."^x

Trockij 1939. március 14-i dátummal cikket írt Mexikó második hatéves tervéről. Úgy gondolta, hogy a terv meglehetősen elnagyolt és vázlatos, számos ponton pontatlan, a terv kritikátlanul vette át a szovjet modellt és frazeológiát, s nem számolt a meglévő különbségekkel.

---

^x Anti-Imperialist Struggle Is Key to Liberation ... , 33

Trockij alapvető hibának értékelte az államgépezet reformálásáról szóló részt:

"A kormány cselekvése a terv kivitelezésében nem fejlődhet pusztán a kormány akcióin belül. Egy ""technikai testületet"" a kormány fölé helyezni, amelynek nem több, nem kevesebb a feladata, minthogy átalakítsa az egész nemzetgazdaságot, azt jelentené, hogy egy szuperkormány jönne létre a normál kormány mellett, vagyis adminisztratív káosz."^x

A külpolitikáról szóló rész szerinte csak általánosságokat vonultat fel és igen ellentmondásos, írja:

""Demokrácia és szabadság"" nevében a terv azt javasolja, hogy Mexikó javítsa meglévő kapcsolatait a latin-amerikai nemzetekkel és azokkal a más kontinenseken élő nemzetekkel, akiknél demokratikus kormányzat van."^{xx}

---

^x On Mexico's Second Six Year Plan 1939. március 14. ... in Writings ... 1938-1939-es kötet, 221

^{xx} ugyanott, 222

Trockij szerint a terv gyenge pontja ez, hiszen az elnyomó, illetve elnyomott nemzetek helyett az absztrakt demokrácia fogalmát használja; de elismeri, hogy Mexikó kormányának e terve nagy visszhangot váltott ki:

"Az olajvállalatok kisajátítása és a mexikói kormány eltökélt attitűdje Anglia irányában nagymértékben csökkentette az ""együttérzést"" Mexikó iránt a kapitalista ""demokráciákban"", de ugyanakkor ezek az események nagyon megnövelték Mexikó presztizsét Indiában, a többi gyarmaton és az elnyomott nemzetek szemében."^x

Mexikó esetében Trockij kulcskérdésnek tartotta az agrárreformot.

"Mi a fő kérdés ma Mexikóban? Az agrárreform vagy a demokratikus agrárforradalom. A parasztek életének fő jellemzője a feudális formák és kapcsolatok, valamint a hagyományos rabszolgaság maradványainak masszív felhalmozódása. Ezért szükséges bátran és határozottan felszámolni a középkori barbarizmus maradványait a parasztek segítségével."^{xx}

---

^x ugyanott, 223

^{xx} ugyanott, 223

Trockij szerint a program nem szólt ezekről a problémákról, feladatokról, csak a kollektivizálásról beszélt, holott szerinte az csak később következhetne. Véleménye szerint csak fejlett technológiák mellett valósítható meg a kollektivizálás, mert csak így lesz alkalmas a gazdaság a nagyüzemi termelésre.

"De a technológia önmagában nem elegendő. A parasztnak el kell fogadniuk a kollektivizálást, azaz meg kell érteniük ennek előnyeit a saját vagy mások tapasztalatai alapján."^x

A parasztnak képzésére nélkülözhetetlen az agráriskolák létrehozása - javasolta a terv. A képzett szakemberek munkába állása csak hosszútávon képzelhető el, mert a képzés időt vesz igénybe. Tehát Trockij szerint a megoldás az agrárforradalom befejezése lenne a hatéves terv alatt, amit később a kollektivizálás követne, de mindezt a parasztsággal együttműködve, együttérezve kellene megvalósítani. Véleménye szerint nem kellene követni a szovjet mintát pontról-pontra, hiszen a két ország helyzetében igen nagy különbségek vannak:

---

^x ugyanott, 224

"Röviden, szükségszerű Emiliano Zapata munkájának befejezése, de nem Sztálin módszereinek átültetésével. ....

Ha a kényszerítés módszereit használják, az csak olyan szövetkezeteket fog produkálni, amelyek állami költségen működnek, s így a mezőgazdaság általános színvonala csökken és az ország elszegényedik."^x

Ugyanakkor Trockij úgy gondolta, hogy az iparosítási program jól kidolgozott. A mezőgazdasági reform hatására a hazai piac fejlődése mindenképpen hozzá fog járulni az ipar fejlődéséhez is, de ez igen lassú folyamat.

Trockij úgy vélte, hogy a mexikói hatéves terv az államkapitalizmus megvalósítását szolgálja, ehhez azonban szükség van külföldi tőkére is, mivel Mexikó igen elmaradott:

"Az ország ..... szegény. Ilyen feltételek mellett öngyilkosság lenne bezárni az ajtókat a külföldi tőke előtt. Ahhoz, hogy államkapitalizmus jöhessen létre, tőkére van szükség."^{xx}

---

^x ugyanott, 225-226

^{xx} ugyanott, 227

Mexikó második hatéves tervének megvitatása 1939. februárjában kezdődött. A tervet a PRM készítette és 1940. szeptemberi elnökválasztásra szánta jelöltjének, Manuel Ávila Camachónak politikai programul. A terv tartalmazta többek között a további kisajátításokat és államosításokat, a nők szavazati jogát, kötelező katonai szolgálatot, Mexikó gazdasági függetlenségének megteremtését, valamint a széles néptömegek életkörülményeinek javítását. A terv végső alakját több változtatás után 1940. februárjában nyerte el, a végső formájában már garanciák találhatók a magántőke befektetői számára.^x

A terv tulajdonképpen a szovjetunióbeli tervek hatása alatt készült, de ez a második mexikói hatéves terv inkább pártprogram volt, semmint konkrét terv.

Jól érzékelt Trocki, hogy Mexikó e tervvel nem a szocializmus irányában indult el. A PRM felismerte a földreform folytatásának fontosságát, amivel hatalmas tömegeket tudott maga mellé állítani. Tehát Cárdenas az **ejidóval** egy szövetkezeti formát hozott létre, amely alapvetően különbözött szovjet társától abban, hogy egy alapvetően tőkés gazdasági környezetben jött létre.^{xx} Trocki elemzésében ezt nem vette észre,

---

^x Writings of Leon Trotsky 1938-1939-es kötet, 402-403

^{xx} **Horváth Gyula:** A földreform Mexikóban a forradalom és a strukturális reformok időszakában (1910-1940) (Kandidátusi értekezés), 239

hiszen arról beszélt, hogy nem kellene a szovjet mintát lemásolni. Az ejidó rendszer azonban nemcsak gazdasági formáció volt a 30-as években, hanem fontos politikai szerepet is betöltött, az agrárnépesség szervezésének is keretévé vált. A gazdaságilag aktív népességnek 1930-ban 15%-a, 1935-ben 25%-a, 1940-ben 41.8%-a dolgozott az ejidókban.

E kérdések kapcsán kitűnik, Trockij gondolkodása sematikus maradt. Arról beszélt, hogy nem kellene a szovjet mintát pontról pontra követni, de ettől maga sem tudott elszakadni; nem ismerte fel a latin-amerikai országok sajátos helyzetét, ami az etnikai különbségek figyelmen kívül hagyásához vezetett. Az ejidó-rendszer segítségével ugyanis Cárdenasnak sikerült az indián parasztságot is integrálnia pártjába, s ez is hozzájárult annak népfront-jellegéhez,^x s az államhatalom megszilárdulásához.

Trockij gondolatmenete persze változó elemeket is mutatott, hiszen a szovjet kollektivizálást kritikusan tudta értékelni. Ez annál inkább figyelemre méltó, ha számításba vesszük azt a tényt, hogy Trockij már jóval Sztálin előtt javasolta a kollektivizálást a Szovjetunióban, tehát ez a kritika tulajdonképpen önmaga bírálatának is felfogható.

---

^x ugyanott, 238-239

A hatéves terv külpolitikai részének értékelésében Trocki nem tudta átlépni önmaga korlátait, hiszen itt megint csak nem ismerte fel annak a külpolitikának a lényegét, amely a 30-as évek második felében Mexikót jellemezte. A világ egyik legdemokratikusabb politikai rendszerével találkozhatunk ekkor, hiszen nemcsak Trocki kapott menedéket, de Cárdenas volt az, aki a Szovjetunió mellett a spanyol polgárháború menekültjeit támogatta. Mexikó volt az egyetlen ország, amely az Anschlusst ellenezve egyedül tiltakozott a Népszövetségben ez ellen. A most formálódó mexikói polgári demokrácia persze végső soron pozitív megítélést kapott Trockiznál.

IV. TROCKIJ ÉS AZ ÉSZAK-AMERIKAI TROCKISTÁK

Önálló pártot ?

1931 és 1938 között az észak-amerikai trockisták úgy vélték, nincs szükség önálló pártra, a forradalmároknak a különböző munkáspártokon belül kell működniük. Ezzel Trockij is egyetértett, ezért az önálló trockista párt alakuló kongresszusára csak 1937. december 31-e és 1938. január 3-a között került sor. A párt neve a **Szocialista Munkáspárt** (Socialist Workers Party = SWP) lett.^x

Az új párt megalakításában sok tényező játszott szerepet. Már 1937-ben problémák mutatkoztak az amerikai Szocialista Párton belül. 1937. márciusában az amerikai Szocialista Párt nemzeti kongresszust tartott, ahol egy csoport megpróbálta keresztülvinni a trockisták kizárását. Ez nem sikerült, de

---

^x Lásd Problems of the American Party - 1938. október 5.

in.: Writings of Leon Trotsky 11. kötet, 37-40

A párt tagsága a IV. Internacionálé megalakításakor, 1938. szeptemberében 2500 fő volt. Deutscher szerint Dwight MacDonald: Memoirs of a Revolutionist (New York, 1958.) című művében azonban kb. 800 főt említ. Az "Internal Bulletin"-okban kb. 1000 főről írtak.

sikerült betiltaniuk belső bulletinjaikat, ami viszont akadályozta a trockisták szabad véleménynyilvánítását. Ezután a trockisták ún. "privát levelekben" közölték gondolataikat, s ezeket stencilezték, majd szétosztották. Trockij minderről a következőképpen vélekedett:

"Nem mondanám, hogy a Szocialista Pártba való belépés öngamában hiba volt, de a párt gyengesége és összetétele csak korlátozott lehetőségeket biztosított ehhez a manőverhez és új orientációt, illetve politikát követel tőlünk. Remélem nincs még késő ahhoz, hogy megtaláljuk a helyes vonalat anélkül, hogy a IV. Internacionálén belül belső krízisek lépnének fel." x

Az 1937. június 15-i **"A Szocialista Párton belüli helyzetünk és a jövő feladataink"** című cikkben már a függetlenedés igényéről olvashatunk. Augusztus 14-én **"Kiáltvány a Szocialista Párt tagjaihoz"** című írás már az új lapban a **"Socialist Appeal"**-ben jelent meg. Az augusztus 26-i írásban pedig már az

---

x A "Critical" Adaptation to Centrism - 1937. augusztus 25.
in.: Writings of Leon Trotsky 9. kötet, 306-308

"új Internacionálé szükségességé"-nek jelszava olvasható.^x

1939 tavaszától az SWP-ben újból felmerült annak a gondolata, hogy tagjai beépüljenek a Kommunista Párt soraiba.^{xx} Trockij fontosnak tartotta a szakszervezeteken belül végzett munkát is, de úgy gondolták, hogy a sztálinista Kommunista Párt a legfőbb akadálya munkájuknak, ezért a Kommunista Pártot mindenképpen kompromittálni kell a munkások előtt. Ennek egyetlen eszköze, ha belépnek a Kommunista Pártba. Természetesen ezt csak illegálisan lehetett megtenni. Később, amikor egyre többet került szóba a Szovjetunió társadalmi jellegének a kérdése, Trockij újból vizsgálni kezdte a sztálinista pártokat. Úgy vélte, hogy a sztálinizmus a munkásmozgalom egyik áramlata, bátorságuk tagadhatatlan, őket is "október" inspirálta, becsületesek, csak a moszkvai bürokratikus vezetés korrumpálta őket. Objektíven kell megítélni őket, hangsúlyozta:

"Októberrel kezdték, deformálódtak, de bátrak. Nem engedhetjük, hogy erkölcsi ellenszenvünk befolyásoljon minket. Még a Trockij háza ellen támadók is nagy

---

^x ugyanott, 334-336, 414-416

^{xx} "Our Work in the Communist Party" - 1939. március 20.
in.: Writings of Leon Trotsky 11. kötet, 237-247

bátorsággal rendelkeztek. Úgy gondolom, ezek a munkások, akik október megtestesítőjeként kezdtek, megnyerhetők a számunkra .... . A moszkvai bandát gengsztereknek tartjuk, de a párttagok forradalmároknak érzik magukat, nem pedig bűnözőknek. Megmérgezték őket. Ha megmutatjuk, hogy megértjük őket, hogy közös nyelvet beszélünk velük, akkor saját vezetőik ellen fordíthatjuk őket. Ha öt százalékot megnyerünk, a párt halálra van ítélve." x

Trockij a régi kommunista taktikát akarta felújítani, de új tartalommal. Már nemcsak az volt a fontos, hogy szétzúzzák ezeket a pártokat. Trockij úgy látta, hogy a sztálinista pártokban - a tagok szintjén, nem a vezetésben - munkások vannak, s ezeket a munkásokat meg kell győzni. E vélekedésben persze talán annak a felismerése is munkálhatott, hogy a IV. Internacionálé létszámát, befolyását tekintve gyenge maradt.

---

x Discussions with Trotsky - 1940. június 12-15.
in.: Writings of Leon Trotsky 12. kötet, 282

A Szovjetunióhoz való viszony

1939. augusztus 22-én, a szovjet-német megnemtámadási szerződés napján az SWP Politikai Bizottsága ülést tartott. Itt Max Shachtman előterjesztette azt a javaslatát, hogy a következő ülés első napirendi pontja a megnemtámadási szerződés és a Szovjetunióhoz való viszony legyen. Shachtmannek ekkori álláspontja ugyanis James Burnham két évvel korábbi álláspontjához közelített, mely megkérdőjelezte a IV. Internacionálé alaptételét, azaz azt, hogy a Szovjetunió munkásállam és, hogy a sztálini rezsim degenerálódása ellenére a világ proletariátusának feltétel nélkül védelmeznie kell őt az imperialisták támadásai ellen. A második világháború kitörése után, szeptember 3-án Burnham is azt javasolta, hogy a Nemzeti Bizottság következő ülésén tárgyalják meg a szovjet-kérdést. A többség beleegyezett és Trockijt is meg akarta hívni, ez azonban az ellenzék ellenállásába ütközött.

Szeptember 5-én Burnham a Nemzeti Bizottság ülésén előterjesztette írását **"A háború jellegéről"** címmel. Ebben azt állította, hogy a Szovjetuniót nem lehet többé munkásállamnak tekinteni, a szovjet beavatkozás a háborúba imperialista jellegű, s ezért a Szovjetunió védelme nem egy szocialista gazdaság maradványainak védelme.

Ebbe a vitába Trockij is bekapcsolódott. Trockij többször elemezte a szovjet-német megnemtámadási szerződést, sőt már - mint erre utalást tett - a megkötés előtt "megjósolta":

"1933-től kezdve folyamatosan azt nyilatkoztam a világsajtónak, hogy Sztálin alapvető külpolitikai célja a Hitlerrel való megegyezés.

Fájdalmasan tanulságos az a tény, hogy a sztálinista parlament aznap ratifikálta a német-szovjet megemlékezési egyezményt, amikor Németország megtámadta Lengyelországot!" x

Másutt ezt írta:

"A német-szovjet egyezmény Sztálin kapitulációja a fasiszta imperializmus előtt azzal a céllal; hogy megőrizze a szovjet oligarchia hatalmát."xx

Egy héttel később Trockiij levelet írt James P. Cannonnak:

"A Szovjetunió-definíciónk akár helyes, akár nem, nem hiszem, hogy a német-szovjet szerződés függvénye kellene, hogy legyen."xxx

---

x Stalin - Hitler's Quartermaster - 1939. szeptember 2.

in.: Writings of Leon Trotsky 12. kötet, 76

xx The German-Soviet Alliance - 1939. szeptember 4.

in.: Writings of Leon Trotsky 12. kötet, 82

xxx Leon Trotsky: In Defense of Marxism, 1

Burnham álláspontja - írta Trockij -, helytelen, mivel a Szovjetunió helyzete csak egy epizód a szocialista világforradalom menetében, amelynek most a háborúval elérkezett az ideje.

Közismert, hogy Trockij a Szovjetunió vezetését az 1930-as években folyamatosan és igen erőteljesen bírálta. A háború közeledtével azonban előtérbe került egy nagyon lényeges aspektus, a Szovjetunió védelmének kérdése. Számos cikke, írása arról tanúskodik, hogy Trockij a szovjet bürokráciát nem osztálynak, hanem "kasztnak" tartotta, s e kaszttól függetlenül szerinte a Szovjetunió munkásállam, amit védelmezni kell:

"Ha Sztálint a munkások távolítják el - ez nagy lépés a szocializmus felé. Ha Sztálint az imperialisták távolítják el - ez az ellenforradalom győzelmét jelentené. Ez a pontos jelentése a mi Szovjetunióvédelmünknek."^x

---

^x Once Again: The USSR and Its Defense - 1937. november 4.
in.: Writings of Leon Trotsky 10. kötet, 90

"A Szovjetunió védelme nemcsak az imperializmus elleni harcot jelenti, hanem a bonapartista bürokrácia eltávolításának előkészítését."^x

Burnham nézeteire válaszként a plénum ülésére Trockij 1939. szeptember 25-én megírta "A Szovjetunió a háborúban" című pamfletjét. Trockij szerint az orosz kérdés Burnham által felvetett módja a "tudományos szocializmussal ellentétes". Trockij szerint a bürokrácia nem osztály, megdöntése politikai forradalommal lehetséges, majd ezután vissza kell állítani a szovjeteket, amelyek a világforradalom segítői lesznek. A szovjet bürokrácia Trockij szerint minden más bürokráciától különbözik. A Szovjetunióban a **thermidori** időszak már bekövetkezett. A bürokrácia, mielőtt uralkodó osztállyá válna, ellentétbe kerül a fejlődéssel, mivel a bürokrácia csak élőködő réteg a munkásosztályon. Trockij szerint a Szovjetunió bürokratikus degenerálódása nem a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet törvényszerűsége, hanem egy kapitalista környezetben lévő elmaradott forradalmi ország jellegzetessége. Trockij nem értett egyet azzal, hogy a bürokráciának történel-

---

^x Not a Workers and Not a Bourgeois State? - 1937.november 25. in.: Writings of Leon Trotsky 10. kötet, 94
ugyanerről lásd még On Defense of the USSR - 1937. márc. 26. in.: Writings of Leon Trotsky 9. kötet, 259-261

mi szerepe van. A második világháború új proletárforradalomhoz fog vezetni - jósolta Trockij, ami elsöpri a szovjet bürokráciát, és létrehoz egy magasabb szintű demokráciát, mint amit 1917 hozott létre. Ha ez nem következik be, akkor totalitáriánus rendszer jön létre, és ezzel együtt egy új kizsákmányoló osztály, ami a civilizáció végét fogja jelenteni, és a szocializmus akkor csak utópia marad. E vita kapcsán Trockij bírálta Bruno Rizzi és Hugo Urbahn azon elméletét is, mely szerint a fasizmus, a sztálinizmus és a New Deal rendszere ugyanaz, bárha elismerte a mindháromban meglevő totalitárius vonást:

"A totalitáriánus rendszer akár sztálinista, akár fasiszta, lényegénél fogva csak időleges, átmeneti rendszer lehet. A történelemben a tiszta diktatúra mindig egy különösen komoly társadalmi válság terméke és szimptomája volt, s nem pedig egy stabil rendszeré. A komoly válság nem lehet egy társadalom állandó állapota. Egy totalitáriánus állam képes arra, hogy a társadalmi ellentéteket egy bizonyos ideig visszaszorítsa, de nem képes arra, hogy átörökítse önmagát."^x

---

^x **Leon Trotsky:** In Defense of Marxism, 13

Ennek tanulságait a Szovjetunió miatt tartotta fontosnak. Trockij szerint ugyanis Sztálin "tisztogatásai" annak a bizonyítéka, hogy a bürokrácia képtelen önmagát stabil uralkodó osztállyá átalakítani:

"A IV. Internacionálé nem véletlenül nevezi magát a szocialista forradalom világpártjának. Utunkat nem kell megváltoztatnunk. A világforradalom felé kormányozzuk magunkat, és ennek az erénynek a birtokában arra törekszünk, hogy megújítsuk a Szovjetuniót, mint munkásállamot.

A Szovjetunióban a bürokrácia eltávolítása elkerülhetetlen annak érdekében, hogy az állami tulajdon fennmaradjon. Csak ebben az értelemben állunk mi ki a Szovjetunió védelmében.

Hitler most barátja és szövetségese Sztálinnak, de ha Sztálin segítségével Hitler győzne a nyugati fronton, akkor már másnap a Szovjetunió ellen fordulna. Végül Chamberlain is hasonló körülmények között ugyanúgy cselekedne, mint Hitler."^x

"A Szovjetunió védelme a világforradalomra való felkészüléssel esik egybe. Csak azok a módszerek megen-

---

^x ugyanott, 15-16

gedhetők, amelyek nem állnak ellentétben a forradalom érdekeivel."x

Trockij kettős taktika alkalmazását javasolta. Egyfelől Hitler elleni harcot, másfelől Sztálin elleni propaganda folytatását.

"..... a szovjet bürokrácia eltávolítása csak másodrendű kérdés a Szovjetunióban lévő termelőeszközök állami tulajdonának megőrzéséhez képest, viszont a termelőeszközök állami tulajdonának megőrzése a Szovjetunióban a világforradalomnak van alárendelve."xx

---

x ugyanott, 17

Trockij a bürokrácia kimerítő elemzését "Az elárult forradalom" (The Revolution Betrayed) 1936. című művében végezte el. Az 1939-40-es években több cikke foglалozik a háború kérdésével, így pl. On the Eve of World War II. - 1939. július 23.; Who is Guilty of Starting the Second World War? - 1939. szeptember 5.; Moscow is Mobilizing - 1939. szeptember 11.; The US Will Participate in the War - 1939. október 1.; The World Situation and Perspectives - 1940. február 14. in.: Writings of Leon Trotsky 11-12. kötet

xx Leon Trotsky: In Defense of Marxism, 21

Trockij ebben az írásában megpróbálta összekapcsolni a bürokrácia kritikáját és a Szovjetunió védelmét, valamint az új helyzet - a megneptámadási szerződés - által felvetődött kérdéseket megválaszolni. Úgy vélte, a IV. Internacionálénak nem szabad változtatnia korábbi politikáján, vagyis a német-szovjet szerződés nem érintheti a Szovjetunió védelmét, sőt talán előre is látta a bekövetkező eseményeket, felvetette a Szovjetunió ellen irányuló német támadás lehetőségét.

Az SWP ellenzékében ezidőben három csoport jött létre. Az egyik vezetője James Burnham volt, ő képviselte a Trockij-ellenes nézeteket. Trockij nem is tartotta őt marxistának. A másik csoport vezetője Martin Abern volt, aki látszólag egyetértett Trockij véleményével. A harmadik csoportot Max Shachtman vezette. Ez a csoport a másik két csoport között helyezkedett el. A szeptember 30-i plénumon Burnham visszavonta nézeteit, helyette Shachtman ismertette az ellenzék közös álláspontját, amelyben azonnali választ követeltek a Hitler-Sztálin "paktum" által felvetett "konkrét" kérdésekre. Lengyelország a Vörös Hadsereg által való lerohanását imperialista politikának minősítették, s így a Szovjetuniót feltétlenül védelmező koncepciójukat felül kell vizsgálni - hirdették. Az Abern csoport ingadozást mutatott: mind Trockij "A Szovjetunió a háborúban"

című pamfletjét megszavazta, mind a Shachtman-féle határozatot elfogadta. E vitával kapcsolatosan Trockij Sherman Stanleynek írt október 8-i levelében a következőket írta:

"Mi nem a Kremlben lévő banda terjeszkedési politikáját vagy annak földrajzi irányát kifogásoljuk, hanem e politikának bürokratikus és ellenforradalmi módszereit. Ugyanakkor, mivel marxisták vagyunk, ezért a történelmi eseményeket objektíven értékeljük, elismerjük, hogy sem a cár, sem Hitler, sem Chamberlain nem szüntette, illetve szünteti meg a tőkés tulajdont az elfoglalt területeken, s ez a tény (t.i. a tőkés tulajdon eltörlése - R.K.) nagyon haladó, de ez egy másik ténytől függ, mégpedig attól, hogy a bürokrácia meggyilkolta a forradalmat, de helyzeténél fogva kénytelen bizonyos intézkedéseket tenni, s ezeket az intézkedéseket az adott helyzetben védelmeznünk kell az imperialista ellenséggel szemben.

Ezek a haladó intézkedések azonban kevésbé fontosak, mint a bürokrácia általános ellenforradalmi tevékenysége: s ezért kell megszüntetnünk a bürokráciát
....."x

---

x ugyanott, 23

A plénum végül Trockij nézeteit fogadta el, de Trockij október 18-án újból visszatért a szovjet kérdésre **"Újra és ismét újra a Szovjetunió jellegéről"** című írásával.

"Ha pontosan definiálni akarnánk a Kreml külpolitikáját, azt kell mondanunk, hogy ez egy imperialista környezetben lévő degenerált munkásállam bonapartista bürokráciájának külpolitikája. Kelet-Lengyelország Vörös Hadsereg általi elfoglalása mindenképpen a kisebbik rossz ugyanennek a területnek náci katonák általi elfoglalásával összehasonlítva."^x

Trockij e problémák kapcsán került szembe az ukrán és a finn nemzeti kérdés problémáival.

A vita folytatása a Szovjetunió védelméről

A IV. Internacionálé, az SWP vezetői és Trockij közötti vitákban a Szovjetunióhoz való viszony maradt a vitatott alapkérdés. Trockij védekezve a vádak ellen, leszögezte, nem támogatták a Vörös Hadsereg minden cselekedetét, mivel az csak eszköz a bürokrácia kezében. Amit a IV. Internacionálé védelmezett, az csak az, ami a munkásállamhoz tartozott. Tehát különbséget kell tenni közöttük - írta Trockij - ,hogy a Vörös Hadsereg mikor eszköze a bürokráciának, és mikor védelmezi a Szovjetunió társadalmi alapjait.

---

^x ugyanott, 28

A vita során Trockij ellenzéke felvetette egy szavazás lehetőségét a Szovjetunió kérdésében, de a többség ellene szavazott. Trockij is ellene volt a nyílt szavazásnak, mert ez a párton belüli szakadáshoz vezetett volna.

Nem sokkal ezután megérkezett Trockijhoz James P. Cannon és Max Shachtman beszédének jegyzete, amelyben Cannon a IV. Internacionálé álláspontját védelmezte, míg Shachtman a Burnham-féle határozat mellett volt. Shachtmannek azt válaszolta Trockij, hogy a Szovjetunió nemcsak egy ideológiai választás, hanem egy teljes társadalmi rendszer, amelynek jelenlegi vezető rétege, a bürokrácia, mely majdnem az ellenkezőjét cselekszi, mint az októberi forradalom; ám nem szabad elutasítani a szovjet állam politikai forradalommal való megújításának lehetőségét. Trockij e levélben még azt is kifejtette, hogy a Szovjetunió védelme nem azonos a sztálini rezsim védelmével:

"A Szovjetunió feltétel nélküli védelme azt jelenti, hogy a politikánkat nem a Kreml-beli bürokrácia bűnei, manőverei vagy tettei határozzák meg, hanem ami szerintünk a világforradalom és a szovjet állam érdeke.

A Szovjetunió védelmét alá kell rendelni a világforradalomnak olyannyira, ahogy a részt alárendeljük az egésznek."^x

---

^x ugyanott, 39-40

A IV. Internacionálé politikájáról Trockij a következőket írta:

"Mi vagyunk az egyetlen párt, amely igazán előre látta az eseményeket, természetesen nem a gyakorlat konkrétságában, hanem az általános tendenciákban. Az erőnk abban áll, hogy a háború kezdetével nem kell megváltoztatni álláspontunkat."^x

E párttöbbség nézetei több cikkben is hangot kaptak ez alatt a néhány hét alatt az **Internal Bulletin**ben. Azt javasolták az ellenzéknek, hogy az újság hasábjain tisztázzák az elmentéteket. Az ellenzék azonban ezt nem fogadta el, így Trockij elérkezettnek látta az időt a nyílt vitára. 1939. december 15-én megírta "**A kispolgári ellenzék a Szocialista Munkáspártban**" című cikkét. Trockij a párton belüli vita lényegét abban látta, hogy a kisebbség tipikus kispolgári attitűdöt vett fel:

"Mint bármelyik kispolgári csoportosulás, a szocialista mozgalmon belül a jelenlegi ellenzék a következő jelzőkkel írható le: lekicsinylő attitűd az elmélettel szemben és hajlandóság az eklekticizmusra; tiszteletlenség saját szervezetük hagyományaival szemben; a személyes függetlenség túlbecsülése az

---

^x ugyanott, 41

objektív igazsággal szemben; idegesség következetesség helyett; helyzetük állandó változtatása; a forradalmi centralizmussal szembeni megértés hiánya és ellenségeskedés vele szemben; s végül hajlandóság arra, hogy a pártfegyelmet személyes kapcsolatokkal és klikkekkel helyettesítsék."*

Trockij úgy látta, hogy az ellenzék tagadja a "dialektikát a marxizmusban", mivel tagadták a társadalmi ellentéteket. Álláspontjuk nem más, mint eklektikus szkepticizmus. Nem kevés merevséggel és szinte kinyilatkoztatásként jelentette ki, hogy Burnham álláspontja szerinte pragmatista, Shachtmané pedig eklektikus. Ha az ellenzék dialektikusan gondolkodna, akkor nem kérdőjeleznék meg a Szovjetunió munkásállam jellegét, vélekedett. Az ellenzék azt javasolta, hogy tekintsünk el a Szovjetunió társadalmi szerkezetétől - írta Trockij, mármint attól a szerkezettől, amit az októberi szocialista forradalom hozott létre, akkor viszont nem maradna más, mint egy fasiszta rezsim.

---

* ugyanott, 43

NEMZET ÉS FORRADALOM

Az ukrán kérdés

Trockij Ukrajna kérdésében ugyanazt az álláspontot képviselte, mint Lengyelország kérdésében. 1939. április 22-i dátummal olvasható egy Ukrajnával foglalkozó cikk, "**Az ukrán kérdés**" címmel.

A nemzeti kérdés Trockijnál mindig a proletárforradalomnak **alárendelt** jelenség volt. Még 1937-ben is a következőket írta:

"... ha tényleg az igazi szocializmus létrehozása a cél, kész vagyok, vagy lennék külföldi intervenciót is segítségül hívni."^x

Ebben az 1939. áprilisi írásában Trockij az önrendelkezés jogát hangsúlyozta. Szerinte egy szabad, munkás-Ukrajna mindeképpen a Szovjetunióhoz való csatlakozást kell, hogy válassza, de ehhez előbb függetlennek kell lennie. Az európai politika szempontjából Ukrajna kérdése kulcsfontosságú. Hitler először "Nagy-Ukrajnát" akart - írta Trockij, de:

---

^x Answers to the Committee on Cultural Relations with Latin America 1937. július 27. - a riportot Hubert Herring készítette.

"Hitler odaajándékozta Kárpát-Ukrajnát a magyar mézárásoknak. Ezt Moszkva nyílt helyeslése mellett tette, ha nem, akkor pedig bízott a beleegyezésben. Mintha Hitler ezt mondta volna Sztálinnak: ""Ha Szovjet-Ukrajna megtámadását tervezném, akkor meg kellett volna tartanom Kárpát-Ukrajnát."" Válaszként Sztálin a párt XVIII. kongresszusán nyíltan Hitler védelmére kelt a ""nyugati demokrácia"" vádjaival szemben." x

Tehát Sztálin Kárpát-Ukrajna odaadását a békés szándék megnyilvánulásának tekinti - írta Trockij. Szerinte az egyesített, szabad és független munkás és paraszt Szovjet-Ukrajna nem ellentétes a szovjet alkotmánnyal, ami kimondja a népek önrendelkezési jogát:

"Az ukrán nép valódi emancipációja elérhetetlen a nyugaton végbemenő forradalom vagy forradalmak sorozata nélkül, ami végül az Európai Szovjet Egyesült Államok megalakításához vezet."xx

---

x The Ukrainian Question 1939. április 22.

in.: Writings of Leon Trotsky 11. kötet, 304

xx ugyanott, 306

Még két cikket írt Trockij a nyár folyamán Ukrajnáról. Mindkettő megjelent a **Bjulletyeny Oppozicii**-ben és a **Socialist Appeal**-ben is. 1939. július 30-án született az **"Ukrajna függetlensége és a szektáns zűrzavar"** című írás:

"..... egy elmaradott országban létrejött elszigetelt proletárforradalom képtelennek bizonyult a nemzetiségi kérdés megoldására, különösképpen az ukránra, ami lényegét tekintve nemzetközi jelentőségű."*

E cikkében Trockij ismét az ukrán önrendelkezési jogot támogatta. Úgy gondolta, hogy kellemetlenül érintené a Szovjetuniót Ukrajna elszakadása, de mindenképpen pozitívum lenne az ukrán nép szempontjából, hiszen megszabadulna a kremli bürokrácia elnyomásától. A szocializmus fejlődése során - úgymond - úgyis eltűnnének a nemzeti határok:

"..... a világforradalom győzelme esetén az egységesítő tendenciák ismét nagy erővel rendelkeznének és valamennyi szovjet köztársaság megtalálná az egymás közti kapcsolat és együttműködés szükséges formáit. Ezt a célt azonban csak a régi kényszerített kapcsó-

---

* Independence of the Ukraine and Sectarian Muddleheads
in.: Writings of Leon Trotsky 12. kötet, 47

latok, tehát a régi határok megszüntetésével lehet elérni; csak a szenvedő felek teljes függetlensége esetén. Hogy ezt a folyamatot meggyorsítsuk és megkönnyítsük, hogy a jövőben lehetőleg a népek valóban baráti szövetségét hozzuk létre, a haladó nagyorosz munkásoknak most meg kell érteniük az ukrán széparatizmus okait és erejét, annak történelmi törvényszerűségét és kertetelés nélkül ki kell nyilvánítaniuk, hogy készek minden erejükkel a független Szovjet-Ukrajna jelszavát támogatni a bürokrácia önkénye és az imperializmus elleni közös harcban."^x

Kerenszkij lapja, a **"Novaja Rosszija"** 1939. július 12-én azonban vitatta "Az ukrán kérdés" című Trockij cikket. Erre válaszként jelent meg **"A demokratikus urak és Ukrajna függetlensége"** című 1939. augusztus 5-i Trockij írás.

A Trockij elleni vád ugyanis az volt, hogy Ukrajna függetlensége katonailag gyengítené a Szovjetuniót. Trockij szerint ez nem igaz:

"Ukrajnát ugyanaz a bonapartista reakció fojtja meg, amelyik a Szovjetuniót is, és aláássa a védelmi ké-

---

^x Democratic Feudalists and the Independence of the Ukraine
in.: Writings of Leon Trotsky 12. kötet, 52-53

pességét. A bonapartista hivatalnokapparátus elleni ukrán nemzeti mozgalom a nemzetközi forradalmi proletariátus közvetlen szövetségese."x

Ugyanez a gondolatmenet folytatódik a szeptember 18-i, **"Sztálin-Ukrajna átmeneti birtokosa"** című Trockij írásban. Ez a cikk azonban már Lengyelország felosztása után született:

"..... A Kreml sajnálkozó részvétellel borítja be Lengyelország **"felszabadítását"** és a fehér orosz illetve ukrán népek **"egyesítését"**.

Ha az intervenció végetér, az ukránok **"egyesítve"** találják magukat, de nem nemzeti szabadságban, hanem bürokratikus szolgaságban."xx

Tehát az eredmény 8 millió ukrán és fehér orosz egyesítése 23 millió lengyel **"szolgává tétele"** árán. Trockij szerint azonban Hitler végső célja nem ez, hanem **"Nagy Ukrajna"**.

Az **"Újra és ismét úrja a Szovjetunió jellegéről"** című eszéjében Trockij Ukrajna kérdésében ismét állást foglalt. Azt

---

x ugyanott, 75

xx Stalin Temporary Holder of the Ukraine

in.: Writings of Leon Trotsky 12. kötet, 91

állította, hogy a független Ukrajna lenne az ideális, de ha ez nem lehetséges, akkor inkább a sztálini megszállás, mint a hitleri. Ismét felvetette a Szovjetunió feltétlen védelmének ügyét:

"Ez (a Szovjetunió feltétlen védelme - R.K.) azt jelenti, hogy függetlenül a háború okaitól és motívumaitól a Szovjetunió társadalmi alapját védelmezzük, ha az imperializmus részéről háborús veszély fenyegetné." x

A finn ügy

Trockij az ukrán kérdés mellett más fontos konkrét ügyben is kialakította álláspontját. A spanyol polgárháborúban játszott negatív szovjet szerep elemzése mellett behatóan foglalkozott a finn helyzettel. Finnországgal kapcsolatban Trockij úgy gondolta, hogy egy katonákkal végigdúlt országban nem lehetséges egyszerre Hitler ellen is és Sztálin ellen is harcolni. A Vörös Hadsereg beavatkozása Finnországban polgárháborút indított el, bár ennek is egy igen különleges típusát:

"(A polgárháború - R.K.) nem a néptömegek mélyéből indult ki spontán módon, sőt nem is a néptömegek tá-

---

x **Leon Trotsky:** In Defense of Marxism, 29

mogatására alapozó finn forradalmi párt vezeti, hanem kívülről fegyveresen indították el, s a moszkvai bürokrácia irányítja."x

Ennek ellenére azonban - vélte Trockij -, Finnországban akkor is polgárháború dúl. Ha Anglia, Franciaország és az Egyesült Államok Finnország "segítségére" sietne és megtámadná a Szovjetuniót, akkor az ellenzék bizonyára a többség mellett foglalna állást a IV. Internacionáléban.

A finnországi eseményeket Trockij a továbbiakban is figyelemmel kísérte. Így például 1940. március 17-én a **Sunday Expressben**xx jelent meg "**Sztálin a finn események után**" című írása. Ebben a fentebb említetteket ismételte meg Trockij hozzátéve, hogy a szovjet vezetés kritikája a világ közvéleményében szovjetellenességnek tűnne. Úgy vélte, Sztálin Hitler módszereit próbálta Finnországban alkalmazni, de sikertelenül, hiszen nem sikerült Finnország szovjetesítése, csak bizonyos stratégiai pontok elfoglalása volt lehetséges az idő rövidege miatt. Ha el akarták kerülni az angol, francia és amerikai beavatkozást, gyorsan kellett cselekedni. Ez volt Hitler érdeke, skandináviai tervei miatt:

---

x ugyanott, 89

xx skóciai lap

"A tragikus kalandot ""fattyú béke"" követte, formájában egy ""diktátum"", de valójában egy kellemetlen kompromisszum,"^x - írta Trockij.

Egy hónappal később 1940. április 25-én Trockij ismét cikket írt Finnországról, "**A finn események mérlege**" címmel. (A cikket csak júniusban közölte a **Fourth International** című folyóirat.) Ebben Finnország lerohanását Grúzia 1921-es elfoglalásához hasonlította Trockij, noha az 1921-es orosz állam nem egyenlő az 1940-ben létező szovjet állammal, jegyezte meg. Trockij megismételte korábbi érvelését, de ki is tágította azt:

"Finnország Sztálin általi lerohanása természetesen nem kizárólag a Szovjetunió védelmében történt. A Szovjetunió politikáját a bonapartista bürokrácia irányítja. .... A (bürokrácia - R.K.) sokkal inkább magát védelmezi, mint a Szovjetuniót. Magát védelmezi a Szovjetunió és a világ proletariátusa kárára .. Sztálinnal szolidárisnak lenni, védelmezni politikáját és a felelősséget magunkra vállalni - mint ahogyan azt a háromszorosan is gyalázatos Komintern teszi - az egy dolog; a világ proletariátusának megma-

---

^x Stalin After the Finnish Experience

in.: Writings of Leon Trotsky 12. kötet, 164

gyarázni, hogy nem számít, Sztálin milyen bűnöket követett el; nem engedhetjük meg, hogy az imperializmus összezúzza a Szovjetuniót és visszaállítsa a kapitalizmust, valamint az októberi forradalom földjét gyarmattá tegye, ez megint egy másik dolog. Ez megmagyarázza a Szovjetunió védelmével kapcsolatos álláspontunkat." x

Ha a Szovjetuniót az imperialisták lerohannák, a kapitalizmus "haláltusája" kitolódna - vélte Trockij:

"Sztálin, Molotov és a többi, mint társadalmi réteg nem jobbak és nem rosszabbak, mint a Blumok, Jouhauxk, Citrinek vagy a Thomasok. A különbség köztük az, hogy Sztálin és társai egy szocialista fejlődés életképes gazdasági alapjait zsákmányolják ki, és teszik tönkre, míg Blumék a kapitalista társadalom teljesen rothadt alapjához ragaszkodnak."xx

---

x **Leon Trotsky:** In Defense of Marxism, 176

xx ugyanott, 178

"Nem vagyok trockista"

Az 1940. január 10-i Farrell Dobbsnak írt levelében Trockij megint csak a pártszakadás ellen foglalt állást. Még Burnham eltávolítását sem akarta, csak meggyőzését a párton belül. Az 1940. január 13-i John G. Wrightnak és a január 16-i James P. Cannonnak írt leveleiben Trockij Shachtman álláspontját bírálta, amely szerinte egyetlen dologban hiányos: hiányzik belőle a proletár álláspont. Január 16-i William F. Wardenak írt levelében Trockij azt javasolta, hogy a Shachtman-Burnham féle elhajlások ellen a fiatalok kapjanak több elméleti, azaz dialektikus materialista képzést.

Ez idő tájt Shachtman Burnham védelmére nyílt levelet intézett a párthoz. Trockij válasza az **"Egy karcólástól az üszkösödés veszélyéig"** című írásában található meg (1940. január 24.). Trockij úgy gondolta, hogy a pártszakadást főleg a sztálinista ügynökök akarják:

"Nem kell más, mint az, hogy valaki figyelemmel kísérje a sztálinista provokátorok szerepét, akik nem vitás, jelen vannak a pártban, és akiknek az a feladata, hogy megmérgezzék a viták hangulatát és a politikai harcot szakadáshoz vezessék."^x

---

^x ugyanott, 103

Ezeket gyorsan ki kell zárni a pártból - írta, az igazi vitát azonban végig kell vinni:

"Minden párttag a proletár hadsereg tisztjének kell és kellene, hogy tartsa magát."^x

Shachtman nyílt levele nagy veszélyeket rejt magában, mivel jól tükrözi a "kispolgári szárny" előítéleteit, véli:

"Shachtman mindig a politika irodalmi és sajtóbeli lecsapódásaival van elfoglalva. Nem érdekli az osztályharc tényleges menete, a tömegek élete, valamint a munkásosztály különböző rétegei közti kapcsolatok stb."^{xx}

Trockij szerint a IV. Internacionálé propagandistáinak és újságíróinak változtatniuk kell szemléletükön, de nem a kisebbség által javasolt kispolgári tendenciákhoz kell kapcsolódniuk, hanem a munkásság felé kell fordulniuk.

Trockij Shachtmannal való vitáját egészen Shachtman 1937. október 10-i levelétől eredeztette. Ismét kihangsúlyozta a IV. Internacionálé sajtóorgánumainak felhasználását:

"Nem az a feladat, hogy egy lapnak az erők egyesítésével képzett szerkesztő bizottságot hozzunk létre, hanem a munkásokat támogassuk abban, hogy önmagukért beszéljenek." ^{xxx}

---

^x ugyanott, 103

^{xx} ugyanott, 104

^{xxx} ugyanott, 112

Trockij szerint Shachtman, Burnham nyomdokait követve "teoretikus" ámulást követett el, mivel azt állította, hogy a proletariátus harcában a marxizmusnak nincs semmi haszna, ebből következően a pártnak nincs motivációja a dialektikus materializmus védelmére:

"Ez semmi más, mint a marxizmus, a tudományos módszer visszautasítása általában, vagyis nyomorult fegyverletétel az empiricizmus előtt."*

Shachtman azt állította - írta Trockij -, hogy csak a konkrét események fontosak, így nem fontos a Szovjetunió osztályjellege az események megítéléséhez. Trockij szerint az osztálytartalom az alap, s csak azután lehet a konkrét eseményekről beszélni. Shachtman azt is állította, hogy a Szovjetunió nem munkásállam és a bürokrácia ellen politikai forradalom szükséges. Trockij úgy gondolta, ha a Szovjetunió nem munkásállam többé, akkor nem politikai, hanem szocialista forradalomra van szükség! Lenin - idézte Trockij -, 1920-ban azt állította, a Szovjetunió munkásállam bürokratikus deformitásokkal. Trockij szerint a Szovjetunió rendszere 1940-re bürokratává vált, de a tervgazdálkodás még mindig létezik! Ha egy Szovjetunió elleni háborúban az imperialisták győznének - jó-

---

* ugyanott, 115

solta Trockij -, akkor nemcsak a bürokratikus diktatúrát söpörnék el, hanem a tervgazdaságot is, ez az imperializmus újabb stabilizációjához, valamint a világproletariátus meggyengüléséhez vezetne.

Mivel a bürokratikus deformitások bürokrata rendszerre alakultak át, ezért Trockij szerint a munkásság védelme lehetetlen a szakszervezeteken belül:

"..... szükségeszerű a bürokrácia eltávolítása; ezt a feladatot azonban csak egy, a Szovjetunióban megalakítandó illegális bolsevik párt hajthatja végre.

..... a politikai rendszer torzulása nem vezetett még a tervgazdálkodás lerombolásához, ezért arra a következtetésre jutottunk, hogy a világ proletariátusának még mindig kötelessége a Szovjetunió védelme az imperialistákkal szemben, s a szovjet proletariátus megsegítése a bürokrácia elleni harcában."^x

A gazdaság kifejezi a politika haladó tendenciáit, ezért a politikai elemzésnek mindig a tulajdonformákból és az osztálykapcsolatokból kell kiindulnia.

Marx és Engels a nemzeti államok mellett érvelt az 1870-es években, Trockij viszont a "Szocialista Európai Egyesült Államok" mellett volt. Trockij szerint a bürokratikus Szovjet-

---

^x ugyanott, 122-123

unió és az imperialista államok háborújában a kisebb rossz a bürokratikus Szovjetunió, ezért őt kell támogatni. Shachtman azt írta - idézte Trockij -, hogy a IV. Internacionálé soha nem támogatta a Kreml kül- illetve belpolitikáját, miért tenné ezt éppen most. Trockij válasza:

"Ha Sztálin ellen vagyunk, akkor a Szovjetunió ellen is. Sztálin már régen ezen a véleményen van. Shachtman viszont csak nemrég jött erre rá."*

Ugyanakkor Shachtman azt is írta, ha a Szovjetuniót megtámadnák, feltétel nélkül védelmezné, de ha a Szovjetunió politikája reakciós, akkor hogy lehet egy reakciós háborút támogatni - vélte Trockij. A Szovjetuniót azért kell védeni, mert munkásállam, bürokratikus és reakciós vezetése, politikája ellenére is:

"A háború nem egy szerve, hanem működése a társadalomnak, azaz az uralkodó osztálynak. Lehetetlen definiálni és tanulmányozni ezt a működést anélkül, hogy megértenénk magát a szervet, vagyis az államot; lehetetlen tudományos következtetésekre jutni a szervvel kapcsolatban anélkül, hogy megértenénk a

---

* ugyanott, 126

szervezet általános felépítését, azaz a társadalmat. A társadalom csontjai és izmai a termelőerő és az osztály (tulajdon) viszonyokból állnak. Shachtman lehetségesnek tartja egy funkciónak, nevezetesen a háborúnak a tanulmányozását konkrétan és függetlenül attól a szervtől, amihez tartozik, vagyis az államtól."x

A faji előítéletekkel kapcsolatban Shachtman felvetette az antiszemitizmus problémáját, ami Trockij szerint nem nemzeti, hanem társadalmi kérdés.

A fiatalokat munkáskerületekben kell dolgoztatni - javasolta Trockij, hogy ne csatlakozzanak a kispolgári irányzatokhoz. Egy proletárforradalmárnak időben megálljt kell parancsolnia a hibáknak - figyelmeztetett Trockij, mielőtt a "horzsolás elfekélyesedik, ami üszkösödéshez vezet". Trockij fenntartotta azt a nézetét, mely szerint a IV. Internacionálé elárulását jelenti a szakadás gondolata.xx

Ennek bizonyítéka az 1940. február 21-i írása **"Vissza a pártba!"** címmel. Ebben Trockij leszögezte, nem az a feladat, hogy minden cikkben, illetve beszédben a Szovjetunió és a Vö-

---

x ugyanott, 129

xx Lásd: Trockij Martin Abernhez írt levelét - 1940.január 29. ugyanott, 149-150

rös Hadsereg ellentmondásos szerepét elemezzék, hanem az, hogy megértsék azt. A kisebbség szabadon nyilváníthatott véleményt a párton belül, s mindez ahhoz vezetett, hogy elvesztették a hitelüket a párt és a IV. Internacionálé szemében. Trockij azonban még így is elkerülhetőnek tartotta a szakadást.

Trockij "Egy karcolástól az üszkösödés veszélyéig" című írására Burnham a "**Tudomány és Stílus**"-ban válaszolt. Ennek elemzését Trockij az 1940. február 23-i levelében végezte el. Burnham írásából kiderült, írja, hogy a kisebbség nem megvitatni akarta a finn eseményeket, és Cannon álláspontját, hanem szakadást akart. A levél úgy fejeződött be, hogy Trockij átadta a terepet Abernnek és Shachtmannek, ők azonban nem utasították vissza Burnham nézeteit. A bekövetkezett csendből így már egyértelművé vált, hogy szakadást terveztek a IV. Internacionáléban. Így a többségnek két feladata maradt. Egyfelől a kisebbség ingadozó részének a többség általi maximális befolyásolása, másfelől viszont a IV. Internacionálé többi szekciójának bebizonyítani, hogy a szakadás a kisebbség hibájából történt.

Erről írt Trockij "**A kispolgári moralisták és a munkáspárt**" című cikkében, amely 1940. április 23-án kelt.

"A Szocialista Munkáspárt kispolgári kisebbsége a forradalmi marxizmus elleni harc alapján szakított a proletár többséggel .....

És most ezek az úriemberek a lapjukat, amit a párttól loptak el, "a forradalmi marxizmus orgánusaknak" nevezik."x

A kisebbség - írta Trockij -, három csoportba sorolja a világ országait és vezetőit. Az első csoport: Franciaország és Anglia, a második: Hitler és Sztálin, a harmadik: Burnham és Shachtman. A IV. Internacionálé szerintük a Hitler-féle csoportban található.

"Épp a minap Shachtman a sajtóban trockistának nevezte magát. Ha ez a trockizmus, akkor legalábbis én (Trockij - R.K.) **nem vagyok trockista**. Shachtman jelenlegi elméleteihez, nem beszélve Burnhaméról, semmi közöm."xx

Az 1940. áprilisi szakadás után Burnham bejelentette a lemondását. Trockij az 1940. augusztus 7-i riportban **"A munkások pártjáról"** ismét nyilatkozott a szakadásról. Azt állította, hogy ezt is dialektikusan kell felfogni, vagyis ha csak politikai nézeteltérések vannak, az nem feltétlenül eredményez szakadást, viszont itt "kispolgári tendenciák" jelentek meg, amivel elkerülhetetlen lett a szakadás.

---

x ugyanott, 167

xx ugyanott, 168

A vita ezzel lezárult. A kisebbség pártból való kiválása után egy hónappal Burnham saját frakciójából is kivált. A Szovjetunió Hitler általi megtámadásával pedig "Az igazgatási forradalom" című művének fő gondolata is megdőlt, vagyis az, hogy Hitler és Sztálin a jövő "igazgatási" társadalmának fő képviselői.

"Csillagpár"

Trockij már az 1930-as évek elejétől nemcsak a sztálini rendszer kritikájával foglalkozott, hanem ezzel párhuzamosan Hitlerről és a fasizmusról is elemzéseket közölt. Mint már a korábbi fejezetekben említettük, Hitler uralmában rejlő veszélyekre Trockij már ekkor felhívta a figyelmet. (Trockij fasizmus kritikájával itt nem kívánunk foglalkozni.)

Trockij az 1930-as évek második felében a második világháborút már elkerülhetetlennek tartotta. Ettől kezdve számos írása jelent meg e témakörben a **Bjulletyeny Oppozicii**-ben, a **Socialist Appeal**-ben, illetve más nem trockista folyóiratokban is. (Háborúról vallott nézeteire nem térünk most ki.) Ezekben a cikkekben azonban Hitler rendszerét párhuzamba állította Sztálin rendszerével. Mindkettőt totalitáriánus rendszernek tartotta:

"..... Sztálin politikai módszerei semmiben sem különböznek Hitlerétől,"^x - írta.

---

^x Stalin's Capitulation - 1939. március 11.

in.: Writings of Leon Trotsky 11. kötet, 217

Világosan megkülönböztette viszont az eltérő társadalmi alapokat. Addig, amíg Németországban magántulajdon van, a Szovjetunióban állami tulajdon, tehát a kettő nem egy és ugyanaz, hangsúlyozta.

A politikai módszerek hasonlósága és a világpolitikai helyzet elemzése során Trockij előre vetített egy esetleges Hitler - Sztálin szövetséget:

"1933-tól kezdve folyamatosan tudattam a világsajtóval, hogy Sztálin külpolitikájának alapvető célja a Hitlerrel való megegyezés."^x

Trockij úgy gondolta, hogy noha a két személyiség igen hasonló, az erőteljesebb, a dominánsabb ebben a szövetségben Hitler:

---

^x Stalin-Hitler's Quartermaster - 1939. szeptember 2.

in.: Writings of Leon Trotsky 12. kötet, 76

Lásd még: Answers to the Committee on Cultural Relations - 1987. július 27, in.: Writings of Leon Trotsky 9. kötet, 361-377

On the Threshold of a New World War - 1937. augusztus 9. ugyanott, 379-397

"Ecce homo! Hitler mindazzal rendelkezik, amivel Sztálin - a tömegek lebecsülésével, az alapvető erkölcsi normák hiányával, ambícióval, totalitáriánus apparátussal. Azonban ezen felül Hitler rendelkezik valamivel, amivel Sztálin nem - képzelőerővel, képességgel arra, hogy büszkévé tegye a tömeget, bátorsággal."^x

A legátfogóbb elemzés "A csillagpár: Hitler-Sztálin" című cikkben olvasható.^{xx}

"..... az elkövetkezendő időszakban valódi csillagpárral lesz dolgunk, Hitler a főcsillag és Sztálin az ő bolygója."

"Addig, amíg Hitler erős marad - és Hitler nagyon erős - Sztálin Hitler bolygója marad."^{xxx}

---

^x Stalin After the Finnish Experience - 1940. március 13.
in.: Writings of Leon Trotsky 12. kötet, 162

^{xx} E cikk előzménye: Outline of a Magazine Article - 1939.
november 15. in.: Writings of Leon Trotsky második kiegészítő kötet.

^{xxx} az első idézet: ugyanott, 845
a második: The Twin-Stars: Hitler-Stalin-1939.december 4.
in.: Writings of Leon Trotsky 12. kötet, 120

Trockij véleménye szerint Hitler és Sztálin szövetsége azért jöhetett létre, mert egyfelől Hitlert a nagyburzsoázia segítette hatalomra a bolsevizmustól való félelmében, de Hitler biztosítani szeretné keleti határait egy nyugati irányú támadás esetére, nem beszélve a Szovjetunióban található nyersanyagforrásokról. Ennek érdekében Hitler hajlandó volt a régi cári birodalom területeit visszajuttatni Sztálinnak. Sztálin érdeke viszont az volt, hogy minden áron elkerülje a háborút!

"Abban az esetben, ha a Szovjetunió belépne a háborúba, ... ez magától értetődően mély reakciót fog az emberekből kiváltani, akik ebben a században már három forradalmat vittek véghez. Senki sem tudja ezt jobban Sztálinnál. Külpolitikájának fő vonala egy nagyobb háború elkerülése."^x

Trockij egy mély ellentmondásra is figyelmeztetett! A moszkvai perekben, írta, embereket végeztek ki azzal a váddal, hogy Hitler titkos ügynökei voltak, s egyszer csak Hitler és Sztálin szövetséget kötött!

Trockij végkövetkeztetése azonban az, hogy sem Hitler, sem Sztálin uralma nem maradhat fenn:

---

^x ugyanott, 115

"Ha Sztálin túléli szövetségesét, Hitlert, ez nem fog sokáig tartani. A csillagpár lehullik az égről."^x

Trockij, Hitler és Sztálin elemzését a világpolitika eseményei tükrében végezte el. Személyiségüket és totalitáriánus rendszerüket igen hasonlatosnak ítélte, de nem feledkezett meg a társadalmi alapok különbözőségének megemlítéséről. Mindkét uralom halálra ítélt, hiszen a háború elkerülhetetlen, s ez pedig világforradalomhoz fog vezetni - hitte Trockij. Előre látta azt is, hogy Hitler Sztálin ellen fordul. Ebben az esetben a Szovjetunió érdekeit kell nézni, még akkor is, ha annak élén Sztálin áll - hirdette. S ezzel ismét a Szovjetunió feltétlen védelmének elvéhez jutott el Trockij.

---

^x ugyanott, 124

ÖSSZEFOGLALÁS

Kiinduló kutatási munkahipotézisünk az volt: vizsgáljuk meg, hogy a Mexikóba érkezett Trockijt mennyiben, hogyan "érintik meg" a harmadik világ problémái, hogyan formálódik - és formálódik-e világképe és politikai stratégiája, illetve, hogy a latin-amerikai trockista csoportokkal milyen kapcsolata alakult ki.

Nos, első megjegyzésünk ezzel kapcsolatban az, hogy Trocki gondolkodása a korábban kialakult sínen haladt tovább, sem az őt foglalkoztató problémakörök, sem politikai felfogásának fő elemei nem változtak. Sőt, stílusa sem: továbbra is kinyilatkoztató módon minősíti elvtársait is, aki nem ért vele egyet, nem marxista, hanem "kispolgári".

A kulcskérdésekben bigottan bolsevik maradt. Az állami tulajdon és a tervgazdálkodás mítosza nem engedte annak felismerését sem, hogy a sztálini szisztémának éppen ez volt a táplálója és alapja.

A világforradalom stratégiai célját fenntartva mindent ennek **alárendelve** szemlélt - beleértve a Szovjetunión belüli nemzeti problémákat is, ahogy ezt például az ukrán kérdésben elfoglalt felfogásában tapasztalhatjuk. Persze az, hogy az ukrán nemzeti önrendelkezést, ha taktikai okokból is, de elisméri, azt jelzi, hogy fontos részletkérdésekben - a világpoliti-

kai kényszerek hatására - változhattak nézetei.

Mexikói évei nem tették érzékenyebbé az Európán kívüli világ problémái iránt sem, sőt az 1930-as évek eleji állapothoz képest is beszűkül figyelme. A nagy világválság éveiben cikkeinek témájában ugyanis a világnak ez a része (főleg Ázsia ügyei) inkább jelen volt.

S bármennyire is sürgette a IV. Internacionálé megerősödését, feltűnő, mennyire nem törődött a latin-amerikai trockista csoportokkal. Ez elsősorban - szerintünk - nem abból adódott, hogy Cárdenas elnöknek ígéretet tett, nem avatkozik be a mexikói belpolitikába. Az ígéret lehetővé tette volna a más latin-amerikai országok politikai csoportjaival való kapcsolatokat. Egyszerűen arról lehet szó, hogy ezek erejét, befolyását Trockij nem tartotta sokra, bárha R.J. Alexander hatalmas monográfiája tizenkét országban talált önmagukat trockistának nevező csoportokat. S itt rejlik a másik oka Trockij érdeklődése hiányának. Ezek az ő kategóriái szerint "nem marxisták". S valóban nem voltak azok.

A huszadik század elején Latin-Amerikában megszülető szélsőbalos radikalizmus, mely a huszas években a kommunista pártokhoz csatlakozott, 1929 után, amikor a Komintern nyomán a sztálinizmus e pártokban is megjelenik, megkezdődött e csoportok kiválása a kommunista pártokból, a világválság éveiben születő új radikális csoportokat pedig orientációs útkeresésük

vitte a trockizmushoz, ami számukra egyszerűen a forradalomcsinálás mítoszát jelentette. A kommunisták által trockistának nevezett csoportok valóban "kispolgárok" voltak, akik számára a népfrontpolitika a latin-amerikai oligarchiákkal és az USA-val való paktálást jelentette - ahogy ez 1938 után tényleg az is volt.

A latin-amerikai trockista csoportoknál az a feltűnő persze, hogy maguk sem keresték egymással a kontinentális összefogás formáit és lehetőségeit, s jelentős részük Trockij halála után más irányba is mozgott: egy részük a radikalizálódó populista pártokhoz kapcsolódott (pl. Kubában a PRC-Auténticóhoz), majd ezek kompromittálódása után (1944-48) a gerillamozgalmak elindítója lett.

Persze fel kell tenni a kérdést: miért nem számolt Trockij az Európán kívüli világgal világforradalmi koncepciójában? A Komintern Leninhez köthető korábbi stratégiája és taktikája ugyanis még fontos szerepet szánt e régióknak. Nyilvánvaló azonban, hogy a brazil kísérlet után ("The Yenan Way") Luis Carlos Prestes vezetésével 1935-ben^x az Európán kívüli világ "forradalmi potenciája" az 1930-as években jelentéktelen volt - ezt a következtetést Trockij joggal vonhatta le éppúgy, mint a polgári demokratikus eszmék nagy vonzását is, amit az ekkor születő populista pártok sikerei jelezhettek.

---

^x **Anderle Ádám:** Munkásmozgalom . . . . , 289-292

Másfelől e "csőlátás" Trockij alapkoncepciójából is fakadt. Az ő világforradalma is a Szovjetunióra alapozódott volna, - emiatt látta például igazoltnak Sztálin területi expansziós lépéseit és taktikáját is (pl. a szovjet-német megnemtámadási szerződés elfogadása).

Valószínűleg ez fordította szembe a IV. Internacionálé USA-beli trockista csoportjaival is. Ha jól értjük ugyanis, a IV. Internacionálé vitái egy új, Trockijon is túllépő stratégiai **útkeresésként** is értelmezhetők voltak, s ebben a Szovjetunió megítélése is Trockijtól eltérő volt. A IV. Internacionálé "trockista", tehát a kommunistákon túlmutató stratégiát keresett, Trockij viszont "bolsevik" maradt.

Trockij mexikói évei ezért nem a megújulás, nem az útkeresés esztendei lettek, hanem egy önmagába zárt gondolkodó végjátéka, mely intellektuálisan éppoly történelmi zsákutca volt, mint maga a sztálinista kísérlet. Mindez akkor is így van, ha Trockij Sztálint érintő kritikája, a Hitlerrel való összevetés a totalitarizmus természetrajzának megismeréséhez hatalmas hozzájárulást jelentett. Trockij Mexikóba már 1937-ben meghalni érkezett.

IRODALOMJEGYZÉK

Trockij művei:

Trockij, Lev: Az elárult forradalom

Budapest, Áramlat Kiadó, 1990.

Uő.: Életem. Önéletrajzi vázlat

Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1989.

Uő.: Termidor és antiszemitizmus

in.: Zsidókérdés Kelet- és Közép-Európában

Fejldést tanulmányok, Regionális sorozat 3.

Budapest, 1985.

Trockijtól Trockiőról

szerkesztette **Tölgyesy Imre** és **Doubravszky György**

BME Gépészmérnöki Kari KISZ kiadvány

Barométer Kiskönyvtár

Budapest, 1989.

The Basic Writings of Trotsky

Edited and introduced by Irving Howe

Vintage Books

New York, 1965.

Trotsky, Leon: In Defense of Marxism

(Against the Petty-Bourgeois Opposition)

Merit Publishers

New York, 1965.

Uő.: Their Morals and Ours

The Moralists and Sycophants Against Marxism

New Park Publications Introduction by Cliff Slaughter

London, 1968.

Uő.: The Transitional Program for Socialist

Revolution Including the Death Agony of Capitalism and
the Tasks of the Fourth International

With introductory essays by Joseph Hansen and George No-
vack

Edited by George Breitman and Fred Stanton

3. kiadás, Pathfinder Press

New York, 1977.

Trotsky's Diary in Exile 1935 - Faber and Faber London, 1958.

Leon Trotsky Speaks (1906-40)

Edited by Sarah Lovell

Pathfinder Press, Inc.

New York, 1972.

Trotskyism versus Revisionism

A Documentary History

Edited by Cliff Slaughter

New Park Publications

London, 1974.

Writings of Leon Trotsky (1936-37) - 9. kötet
Edited by Naomi Allen and George Breitman
Második kiadás
Pathfinder Press
New York, 1978.

Writings of Leon Trotsky (1937-38) - 10. kötet
Edited by George Breitman and Evelyn Reed
Első kiadás
Pathfinder Press, INC.
New York, 1970.

Writings of Leon Trotsky (1938-39) - 11. kötet
Edited by George Breitman and Naomi Allen
Második kiadás
Pathfinder Press, INC.
New York, 1974.

Writings of Leon Trotsky (1939-40) - 12. kötet
Edited by Naomi Allen and George Breitman
Második kiadás
Pathfinder Press, INC.
New York, 1973.

Writings of Leon Trotsky Supplement (1934-40)
Edited by Naomi Allen and George Breitman
Második kiadás
Pathfinder Press, INC.
New York, 1979.

Feldolgozások:

Alba, Victor: Politics and the Labor Movement in Latin America
Stanford, California, 1968.

Alexander, Robert J.: Communism in Latin America
New Brunswick - New Jersey, 1957.

Uő. Latin American Political Parties
New York - Washington - London, 1973.

Uő. Trotskyism in Latin America
Hoover Institution Press
Stanford University
Stanford, California, 1973.

Anderle Ádám: Az APRA-ideológia alapvonásai a pártalakulás
időszakában (1928-1932)
Acta Historica Acta Universitas Szegediensis I-XLVI.
Szeged, 1972.

Uő.: Movimientos políticos en el Peru, entre las dos guerras
mundiales. Casa de las Americas Havana, 1985. Premio
Esctraordinario José Carlos Mariátegui.

Uő.: Munkásmozgalom Latin-Amerikában 1870-1959
Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1982.

Uő.: Nemzettudat és kontinentalizmus Latin-Amerikában a
XIX. és XX. században.
Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1989.

Uő.: Politikai mozgalmak Peruban a két világháború között.
Kandidátusi értekezés (kézirat) Szeged, 1976.

Uő.: Politikai pártok Latin-Amerikában

Kísérlet a szubkontinensen működő pártok típusainak meghatározására

Politikai Főiskola Közleményei, 1978. 3-4. sz.

Beilharz, Peter: Trotsky, Trotskyism and the Transition to Socialism

Croom Helm

London - Sydney, 1987.

Béládi László - Krausz Tamás, : Életrajzok a bolsevizmus történetéből

Politikatudományi Füzetek 4.

Eötvös Lóránd Tudományegyetem

Állam- és Jogtudományi Kar

Állam- és Politikatudományi Intézet

Budapest, 1987.

Uő.: Sztálin. Történelmi vázlat.

Budapest, Láng Kiadó (19 ?)

Bulletin of the Opposition (1929-1941) (Bjulletyeny Oppozicii)

4 vols. New edition by Carol Lisker

Pathfinder Press

New York, 1973.

The Case of Leon Trotsky. Report of Hearings on the
Charges Made Against Him in the Moscow Trials, by the
Preliminary Commission of Inquiry /held April 10 to 17,
1937/ Transcript of Proceedings by Albert M. Glotzer
Introduction by George Novack
Merit Publishers, New York, 1969.

Csonka Rózsa: Agrárproblémák, parasztmozgalmak és a Kommunista
Internacionálé agrárpolitikája (1919-29)
Budapest, Akadémiai Kiadó, 1974.

Uő.: A parasztinternacionálé megalakulása
Párttörténeti Közlemények, 1965. 11. sz.

Deutscher, Isaac: The Prophet Outcast
Trotsky 1929-40
Oxford University Press
London - New York - Toronto, 1963.

Documents on the Fourth International
The Formative Years (1933-40) edited by Will Reisner
Pathfinder Press
New York, 1973.

Fencsik László: A mai trockisták
Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1974.

Figuéres, Léo: Trockij és a trockizmus
Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1970.

Fuentes, Manuel Márquez - Araujo, Octavio Rodriguez:
El Partido Comunista Mexicano
México D.P., 1973.

Herman, Donald L.: The Comintern in Mexico

Introduction by Robert J. Alexander

Public Affairs Press

Washington, D.C., 1974.

Horváth Gyula: A földreform Mexikóban a forradalom és a

strukturális reformok időszakában (1910-1940)

Kandidátusi értekezés (kézirat) Szeged, (19 ?)

Uő.: Az illúziók stratégiája

A mexikói forradalom trockista értelmezéséről

Politikatudomány 1986. 1-2.

Uő.: A mexikói munkásmozgalom a forradalom és a strukturális reformok alatt (1910-40)

Tudományos Szocializmus Füzetek 75.

Művelődési Minisztérium Marxizmus Oktatási Főosztály

Budapest, 1984.

Uő.: A mexikói munkásmozgalom és a népfrontpolitika (1935-38)

Párttörténeti Közlemények 27. 1981. 4.

Uő.: Trockij Mexikóban

Tájékoztató 1985. 5.

Kádár Béla: Latin-Amerika gazdasági dilemmái

Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1977.

Uő.: Main Phases of Development in Latin American Economy

Acta Oeconomica Vol. 13.

Budapest, Akadémiai Kiadó, 1974.

King, David: Trotsky. A Photographic Biography

Introduction by Tamara Deutscher

Oxford - New York, 1986.

Knei-Paz, Baruch: The Social and Political Thought of Leon Trotsky

Clarendon Press, Oxford 1979.

A Kommunista Internacionálé és a népfrontmozgalmak dokumentumaiból (1932-37)

Szerkesztette **Harsányi Iván** és **Tihanyi József**

MSZMP Politikai Főiskola Nemzetközi Munkásmozgalom Történeti Tanszék (Kézirat)

Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1985.

A Kommunista Internacionálé válogatott dokumentumai

Szerkesztette **Csonka Rózsa**, **Harsányi Iván**, **Székely Gábor**

Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1975.

Krausz Tamás: A száműzött Trockij

Budapest, Kolibri Könyvkiadó K.F.T., (1988 ?)

Lubitz, Wolfgang: Trotsky. Bibliography

A Classified List of Published Items about Leon Trotsky and Trotskyism

K.G. Saur, München - New York - London-Paris, 1988.

Millon, Robert Paul: Mexican Marxist

Vincente Lombardo Toledano

University of North Carolina Press, Chapel Hill, 1966.

"Not Guilty!". Report of the Dewey Commission

Harper and Brothers, New York, 1938.

Orwell, George: Hódolat Katalóniának

Fordította: Bethlen János, Tóth László

Budapest, Interart, 1989.

Poblete Troncoso, Moisés - **Burnett**, Ben G.: The Rise of The
Latin American Labor Movement

New York, 1960.

Poppino, Rollie E.: International Communism in Latin America
A History of a Movement 1917-63

London, 1964.

Rivera, Diego: My Art, My Life

Citadel Press, New York, 1960.

Sable, Martin H.: Communism in Latin America

Los Angeles, 1968.

Schmitt, Karl M.: Communism in Mexico

Austin University Press, 1965.

Sinclair, Louis: Leon Trotsky: A Bibliography

Hoover Institution Press

Standford, California, 1972.

Wolfe, Bertram David: The Fabulous Life of Diego Rivera

Stein Day

New York, 1963.